

Finansē
Eiropas Savienība
NextGenerationEU

II
2027
Nacionālais
attīstības plāns

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

Audz!

Holistiska dzimumaudzināšana
ģimenes veidošanas prātībai

ĢIMENES VEIDOŠANAS VĒRTĪBĀS BĀLSTĪTAS TIKUMISKĀS DZIMUMAUDZINĀŠANAS VEICINĀŠANA LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

Rīcībpolitikas ieteikumu ziņojums

Ziņojuma autori:

Dr. oec. Dzintra Atstāja,

Dr. paed. Manuels Hoakins Fernandess-Gonsaless

Rīgā 2026. gada janvārī

ĢIMENES VEIDOŠANAS VĒRTĪBĀS BALSTĪTAS TIKUMISKĀS DZIMUMAUDZINĀŠANAS VEICINĀŠANA LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

Rīcībpolitikas ieteikumu ziņojums

Ziņojuma autori:
Dr. oec. Dzintra Atstāja,
Dr. paed. Manuels Hoakins Fernandess-Gonsaless

Rīgā 2026. gada janvārī

Atstāja, Dz., & Fernández González, M. J. (2026). *Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā. Rīcībpolitikas ieteikumu ziņojums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 48 lpp.

Vāka foto: *shutterstock.com*

Literārā redaktore Agita Kazakeviča

Vāka un iekšlapu dizainu veidojusi un maketējusi Baiba Lazdiņa

<https://doi.org/10.22364/gvv.26>

ISBN 978-9934-36-505-8

ISBN 978-9934-36-509-6 (PDF)

Saturs

Ziņojuma anotācija	4
Saīsinājumu saraksts	4
Projekta kopsavilkums	5
Terminu skaidrojums (glosārijs)	7
Priekšvārds par projekta fokusu un pārnesei izglītībā	8
Ievads	10
Projekta aktualitāte un zinātniskā problemātika	10
Projekta galvenās mērķgrupas	11
Zinātniskā komanda	12
1. Teorētiskā analīze	13
1.1. Dzimumaudzināšana Latvijas likumdošanā kultūrvēstures perspektīvā	13
Metodoloģija	13
Dokumentu analīzes rezultātu kopsavilkums	13
Secinājumi	16
1.2. Līdzšinējie dzimumaudzināšanas pētījumi Latvijā	17
Ieskats aktuālajos pētījumos par seksuālo un reproduktīvo veselību Latvijā	18
Esošo pētījumu robežas un projekta ieguldījums	19
Secinājumi	20
1.3. Dzimumaudzināšanas materiālu vērtīborientācija Latvijā	21
Ievads	21
Metodoloģija	21
Rezultātu kopsavilkums	22
Secinājumi	23
1.4. Atbalsts SE4FF veicināšanai: pieejas, starptautiskie partneri, Latvijas programmas	24
Pieejas dzimumaudzināšanai	24
Starptautiskie partneri, kas darbojas SE4FF veicināšanas jomā	28
Dzimumaudzināšanas programmas, kas Latvijā īsteno SE4FF	29
2. Empīriskais pētījums. Dzimumaudzināšanas izpratne un vajadzības Latvijas izglītības sistēmā	31
Pētījuma mērķis un metodoloģija	31
Rezultāti	32
Secinājumi	39
Nobeiguma secinājumi un ieteikumi rīcībpolitikai	41
I. Secinājumi	41
II. Ieteikumi rīcībpolitikai	42
Avoti un izmantotā literatūra	45

Ziņojuma anotācija

Šis ziņojums apkopo projekta “Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas (SE4FF) veicināšana Latvijas izglītības sistēmā” galvenās atziņas un rezultātus, kas veido pamatu rīcībpolitikas ieteikumiem.

Ziņojuma sākumā ietverts galveno terminu skaidrojums, priekšvārds par projekta fokusu un tā pārnesei izglītībā un ievads. Pirmajā nodaļā “Teorētiskā analīze” apkopotas atziņas par dzimumaudzināšanu Latvijas likumdošanā kultūrvēstures perspektīvā (1.1.), līdzšinējiem dzimumaudzināšanas pētījumiem Latvijā (1.2.), Latvijā pieejamo dzimumaudzināšanas mācību un informatīvo materiālu vērtīborientācijas izvērtējumu (1.3.) un iniciatīvām, kas veicina SE4FF īstenošanu Latvijā un ārzemēs (1.4.). Otrajā nodaļā prezentēti aptaujas “Dzimumaudzināšanas izpratne un vajadzības Latvijas izglītības sistēmā” rezultāti. Ziņojuma nobeigumā apkopoti galvenie secinājumi un ieteikumi SE4FF veicināšanai rīcībpolitikā. Izmantotās literatūras sarakstā iekļauts 51 avots.

Granta projektu “Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā” (Nr. LU-BA-PA-2024/1-0011) finansē Atveseļošanas un noturības mehānisma atbalstīts projekts “Latvijas Universitātes iekšēja un ārēja konsolidācija” (Nr. 5.2.1.1.i.0/2/24/I/CFLA/007).

Visa projekta dokumentācija pieejama: <https://www.arete.lu.lv/gimenespratiba/>

Saīsinājumu saraksts

Saīsinājums	Pilns nosaukums (angliski un latviski)
CSE	Comprehensive sexuality education – Visaptveroša seksuālā izglītība
HSE	Holistic (integral) sexuality education – Holistiska (integrēta) dzimumaudzināšana
SE4FF	Sexuality education for family formation – Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana
SRH / SRV	Sexual and reproductive health – Seksuālā un reproduktīvā veselība
WHO / PVO	World Health Organization – Pasaules Veselības organizācija
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija
LU	Latvijas Universitāte
SPKC	Slimību profilakses un kontroles centrs
ES	Eiropas Savienība
LCS / LZP	Latvian Council of science – Latvijas Zinātnes padome
LU IZPF PZI	Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts

Projekta kopsavilkums

Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā

Laikā no 2017. līdz 2024. gadam pēcdoktorantūras projektā un divos Latvijas Zinātnes padomes (LZP) projektos tika pētīta tikumiskā audzināšana (izpratne un vajadzības Latvijas izglītības sistēmā). Ņemot vērā vērtībās balstītu mācību materiālu trūkumu skolēnu dzimumaudzināšanai, kļuva nepieciešams padziļināti izpētīt saistību starp tikumisko audzināšanu un dzimumaudzināšanu ģimenes veidošanas prasības sekmēšanas kontekstā. Tāpēc 2024. gada rudenī Latvijas Universitātē (LU) tika sākts Atveseļošanas un noturības mehānisma finansētais projekts “Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā”.

Projekta mērķi bija izpētīt holistisko (integrēto) ģimenes veidošanas vērtībās balstīto dzimumaudzināšanu (SE4FF), analizējot tās izpratni un vajadzības Latvijas izglītības sistēmā un esošo mācību materiālu vērtību orientāciju šajā jomā, kā arī identificēt starptautiskās labās prakses piemērus kā pamatu mācību materiālu izveidei SE4FF veicināšanai. Pētījumā izmantots aptaujas dizains ar jauktām metodēm un veikta starptautiskās labās prakses salīdzinošā analīze SE4FF jomā.

Projektā tika analizētas jaunākās zinātniskās atziņas un apzinātas mūsdienīgas dzimumaudzināšanas pieejas ģimenes veidošanas prasības sekmēšanai. Tika izstrādāts projekta teorētiskais pamatojums un sniegts detalizēts SE4FF pieejas izklāsts. Kultūrvēsturiskā perspektīvā tika izvērtēta spēkā esošā Latvijas likumdošana par dzimumaudzināšanu, kā arī analizēti jaunākie pētījumi šajā jomā Latvijā. Projektā tika izstrādāts pētniecisks instruments dokumentu izvērtēšanai no ģimenes veidošanas prasības perspektīvas, ar kuru tika analizēta 72 dzimumaudzināšanas mācību un informatīvo materiālu latviešu valodā vērtību orientācija. Tāpat tika izstrādāta un validēta anketa SE4FF izpratnes un vajadzību izpētei, to 2025. gada pavasarī aizpildīja 1198 vecāki un pedagogi. Projekta rezultātā latviešu valodā tika tulkotas un izdotas divas rokasgrāmatas vecākiem par pusaudžu attīstību un pornogrāfijas ietekmi, kā arī vadlīnijas skolotāju sagatavošanai SE4FF jomā. Nobeigumā tika izstrādāts rīcībpolitikas ieteikumu ziņojums, kurā sintezēti un apkopoti visi projekta rezultāti un secinājumi.

Projekta rezultāti prezentēti septiņās zinātniskajās konferencēs (divās Latvijā un piecās ārzemēs) un atspoguļoti astoņos zinātniskajos rakstos (viens jau publicēts indeksētā zinātniskā žurnālā un četri – konferenču rakstu krājumos, bet trīs sagatavoti vai iesniegti publicēšanai), vienā pētījuma ziņojumā, vienā datu kopā, septiņos konferenču materiālu kopsavilkumos un divās populārzinātniskajās prezentācijās. Visi šie materiāli ir pieejami bez maksas projekta tīmekļvietnē <https://www.arete.lu.lv/gimenespratiba/>.

Šis darbs bija iespējams, pateicoties kompetentai, aizrautīgai un saliedētai pētnieku un ekspertu komandai. Projektā darbojās četri vadošie pētnieki, trīs eksperti un trīs studenti, kuri sadarbojās ar plašu partneru tīklu Latvijā un ārzemēs (augstākās izglītības iestādes, zinātniskās institūcijas, nevalstiskās organizācijas, kas pārstāv ģimeņu un vecāku intereses, publiskās iestādes). Projekta vadītājs Manuels Hoakins Fernandess-Gonsales specializējās dzimumaudzināšanas izpētes jomā: 2025. gadā viņš ir ieguvis diplomu “Emocionālās dzimumaudzināšanas eksperts” (8 ECTS; Navarras Universitātē, Spānijā) un programmas “Dzimumaudzināšana pieaugušo atbildības kontekstā – TeenSTAR” instruktora sertifikātu (40 st.). Līdz 2026. gada vasarai viņš apgūst maģistra līmeņa studiju kursu “Mācīsimies mīlēt” emocionālās dzimumaudzināšanas jomā (27 ECTS, Fransisko de Vitorijas Universitātē, Madridē). Šo pētījuma virzienu plānots turpināt citos zinātniskos projektos, sniedzot ieguldījumu ģimenes veidošanas prasības stiprināšanai, Latvijas cilvēkkapitāla attīstībai un veselīgas un uz zināšanām balstītas sabiedrības veidošanai.

Atslēgas vārdi: ģimenes vērtības, ģimenes veidošanas prasība, dzimumaudzināšana, tikumiskā audzināšana, skolas izglītība.

Terminu skaidrojums (glosārijs)

Dzimumaudzināšana (*Sexuality education*) – izglītības process, kas palīdz bērniem un jauniešiem izprast savu attīstību, attiecības, seksualitāti un veselību, veidojot atbildīgu, cieņpilnu un vērtībās balstītu attieksmi pret sevi un citiem.

Ģimenes veidošanas prasība (*Family formation skills*) – zināšanu, prasmju un attieksmju kopums, kas nepieciešams, lai veidotu un uzturētu stabilas, atbildīgas un mīlestībā balstītas ģimenes attiecības. Tā ietver sagatavotību ģimenes veidošanai, komunikācijas prasmes un vecāku kompetences (Fernández González, 2024).

Holistiska (integrēta) dzimumaudzināšana (*Holistic (integral) sexual education, HSE*) – veseluma pieeja dzimumaudzināšanai, kas cilvēka attīstību un izglītību aplūko vienoti – bioloģiskajā, emocionālajā, sociālajā, garīgajā un morālajā dimensijā. Tā apvieno seksuālās veselības prasību ar emocionālo inteligenci, sociālajām prasmēm, ētiskajām vērtībām un attiecību kultūru (Fernandez Gonzalez, 2024, 2025a).

Visaptveroša seksuālā izglītība (*Comprehensive sexuality education, CSE*) – uz cilvēktiesībām balstītas visaptverošās seksuālās izglītības pieejas mērķis ir nodrošināt jauniešus ar zināšanām, prasmēm, attieksmēm un vērtībām, kas viņiem nepieciešamas, lai noteiktu un izbaudītu savu dzimumpotenciālu gan fiziski, gan emocionāli, gan individuāli, gan savstarpējās attiecībās (Braeken *et al.*, 2010, 6; UNESCO *et al.*, 2018; WHO, 2020; sk. arī Fernández González, 2024, 13–14).

Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana (*Sexuality education for family formation, SE4FF*) – izglītības koncepcija, kas dzimumaudzināšanu saista ar ģimenes veidošanas vērtībām, uzticību, atbildību un mīlestības nozīmi cilvēka attīstībā. Šī pieeja balstās uz izpratni par seksualitāti kā personības emocionālo un ētisko dimensiju (Fernández González, 2024).

Seksuālā un reproduktīvā veselība (SRV) (*Sexual and reproductive health, SRH*) – fiziska, emocionāla, garīga un sociāla labklājība attiecībā uz cilvēka seksuālajiem procesiem, funkcijām un sistēmām; ietver spēju brīvi un atbildīgi lemt par savu seksualitāti un reprodukciju (WHO, 2020; Ķīvīte-Urtāne *et al.*, 2023).

Tikumiskā dzimumaudzināšana (*Character-based sexuality education*) – pieeja, kas dzimumaudzināšanu integrē tikumiska rakstura veidošanā, veicinot paškontroli, atbildību, cieņu, empātiju un spēju pieņemt pārdomātus lēmumus. Šī pieeja palīdz harmoniski integrēt dzimumdzīvi personības attīstībā, aptverot fiziskos, emocionālos, sociālos un morālos aspektus (Fernández González, 2025b).

Starptautiskās tehniskās vadlīnijas par seksuālo izglītību (*International technical guidance on sexuality education*) – globāls dokuments, kas nosaka zinātniski pamatotu, cilvēktiesībās un dzimumu līdztiesībā balstītu visaptverošās seksuālās izglītības ietvaru (UNESCO *et al.*, 2018).

Priekšvārds par projekta fokusu un pārnesei izglītībā

Projekts tika īstenots saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 110. pantu: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti –, ģimeni, vecāku un bērna tiesības.” Balstoties uz akadēmisko brīvību, kas ir viena no Latvijas Universitātes pamatvērtībām, projekts fokusējas uz dzimumaudzināšanas jautājumiem ģimenes veidošanas perspektīvā. Tā mērķis ir veicināt ģimeni, kas veidojas, kad sieviete un vīrietis abpusēji piekrīt dibināt nesavtīgi mīlošu, sociāli atzītu, stabilu, monogāmu, holistisku un dzīvībai atvērtu savienību. Šis ir galvenās ģimenes veidošanas vērtības, kas ir projekta pamats un raksturo ģimenes modeli, ko paredz projekta dzimumaudzināšanas koncepcija.

Projekta leģitīmais fokuss bagātina Latvijas izglītības sistēmā piedāvāto dzimumaudzināšanu ar jaunu pieeju un zinātniskām atziņām, kas izceļ ģimenes modeli, kas ir nozīmīgs lielākajai daļai Latvijas jauniešu un sabiedrībai kopumā. Stabīlas attiecības starp vīrieti un sievieti un viņu bērniem ir būtisks faktors laimīgai dzīvei (Chen *et al.*, 2019; Goldberg & Carlson, 2014; Parkes *et al.*, 2019). Ir svarīgi iepazīstināt jauniešus ar šo atziņu arī tad, ja viņu pašreizējā ģimenes situācija atšķiras (nepilna ģimene, šķiršanās, solo vecāks u. c.). Pētījums uzsver nepieciešamību veicināt jauniešu spēju atrast piepildījumu kā vīrietim vai sievietei un prasmi patstāvīgi pieņemt jēgpilnus lēmumus par sevi un savu nākotni.

Katrs pētnieciskais fokuss koncentrējas uz konkrētām tēmām, izslēdzot citas, kuras arī būtu uzmanības vērtas. Šāda fokusēšana nepieciešama padziļinātas izpratnes veidošanai, un citu tēmu izslēgšana nenozīmē necieņu pret cilvēkiem, kuriem tās ir aktuālas. Tāpēc arī šī projekta pētnieciskais fokuss ir iekļaujošs, nevis diskriminējošs. Projekts veicina cieņu pret visiem cilvēkiem, arī tiem, kuri dzīvo dažādās ģimenes situācijās vai izvēlas citus ģimenes modeļus. Tā materiālos var atrast noderīgas atziņas un pieejas, kuras iespējams pielāgot konkrētai situācijai, jo projekta pamatā ir vispārcilvēciskās vērtības (cieņa, mīlestība, sapratne), kas ir aktuālas ikvienam. Latvijas Universitātē akadēmiskās brīvības ietvaros tiek pārstāvēti arī pētījumi ar atšķirīgu fokusu, piemēram, projekts “Viena dzimuma partnerības: antropoloģisks pētījums par bērnu audzināšanu ārpus heteronormatīvas vides” (LZP-2025/1-0328). LU akadēmiskais personāls atbalsta arī citādas dzimumaudzināšanas pieejas, piemēram, NVO “Papardes zieds” pārstāvēto pieeju. Šis projekts palīdzēs dažādot kvalitatīvas, zinātnē balstītas un praksē pārbaudītas dzimumaudzināšanas pieejas Latvijā, ļaujot vecākiem, skolotājiem un jauniešiem izvēlēties sev piemērotāko.

Dzimumaudzināšana galvenokārt ir vecāku vai aizbildņu pamattiesības un pienākums, jo tieši ģimene ir veselīgas dzimumattīstības augsne un pamats. Skolas uzdevums ir atbalstīt vecākus viņu audzināšanas darbā, tāpēc vecāki un aizbildņi vienmēr jāinformē un jāiesaista, kad izglītības iestādēs tiek piedāvāta dzimumaudzināšana.

Kas attiecas uz projekta atziņu pārnesi izglītībā, projekta saturs ietver divus aspektus. No vienas puses, tas sniedz vispārīgas pamatzināšanas par cilvēku un seksualitāti, kas būtu noderīgas visiem (piemēram, informāciju par seksualitātes bioloģisko, fizioloģisko un auglības dimensiju, integrējošu psihoseksuālo attīstību, emociju un dzimumaktivitātes regulēšanas iespējām, dzimumattiecību divu dimensiju (vienojošās un prokreācijas) vienotību, nesavtīgās mīlestības un dzimumdzīves nesaraujamo saistību u. c.). No otras puses, projekts fokusējas uz konkrētu ģimenes modeli, izceļot dzimumdzīves veidus un sociālās uzvedības modeļus, kas saskan ar šo ģimenes modeli. Pārnesot projekta atziņas izglītībā, ieteicams ievērot brīvprātības un piemērotības principus, tos attiecinot uz konkrēto saturu. Pamatzināšanas par seksualitāti ieteicams piedāvāt visiem skolēniem, pielāgojot saturu viņu vecuma īpatnībām un vajadzībām. Savukārt, sniedzot informāciju par projektā izcelto ģimenes modeli un attiecīgo dzimumdzīves veidu, ieteicams ievērot brīvprātīguma principu: visiem skolēniem un viņu ģimenēm jāpiedāvā iespēja iepazīties ar tiem, bet jārespektē cilvēku (ģimenes un/vai skolēna) izvēle, pieļaujot iespēju arī nepiedalīties nodarbībās, kas viņus skar tiešā veidā.

Projekts **“Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā”** ir viens no 53 Eiropas Savienības NextGenerationEU Latvijas Universitātes (LU) **iekšējo pētniecības un attīstības grantu konkursa laureātiem**, kas norisinājās LU iekšējās konsolidācijas ietvaros, lai stiprinātu LU spējas un zinātniskos sasniegumus. Tas tiek īstenots LU Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Pedagoģijas zinātniskajā institūtā (LU IZPF PZI) no 2024. gada septembra līdz 2026. gada februārim. Projekta mērķis ir izpētīt izpratni un vajadzības ģimenes veidošanas vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas jomā Latvijas izglītības sistēmā, kā arī apkopot starptautiskās labās prakses piemērus, lai izstrādātu jaunu, teorētiski un empīriski pamatotu koncepciju un politikas ieteikumus ģimenes veidošanas pratības attīstībai (Fernández González, 2024).

Ģimenes un attiecību stabilitāte ir būtisks sociālās labklājības un valsts ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikums. Saskaņā ar Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam viens no stratēģiskajiem mērķiem ir “stipras ģimenes un veselīgi, aktīvi cilvēki” (Saeima, 2020). Tomēr demogrāfiskie rādītāji un sociālās tendences – augsts šķirto laulību īpatsvars, dzimstības samazinājums un jauniešu emocionālās veselības problēmas – liecina par nepieciešamību pārskatīt Latvijas izglītības sistēmā esošo dzimumaudzināšanas piedāvājumu, kas galvenokārt balstās uz visaptverošās seksuālās izglītības pieeju (WHO, 2020; UNESCO, 2018), ieviešot jaunu pieeju dzimumaudzināšanā, kas pielāgota Latvijas kultūrvidei un kas vienlaikus veicina gan ģimenes veidošanas pratību, gan seksuālo un reproduktīvo veselību (SRV). Dzimnumaudzināšana ir efektīva tikai tad, ja tā ietver emocionālās pratības, sociālo prasmju un kultūrkonteksta aspektu. Latvijas izglītības sistēmā šie elementi līdz šim īstenoti fragmentāri – biežāk atsevišķi veselības vai sociālo zinību ietvaros, nevis kā saskaņots, starpdisciplinārs saturs (Ķīvīte-Urtāne *et al.*, 2023).

Projekta aktualitāte un zinātniskā problemātika

Latvijā joprojām trūkst zinātniski pamatotas, kultūrsensitīvas un ģimenes vērtībās balstītas pieejas dzimumaudzināšanai. Iepriekšējie pētījumi liecina, ka jaunieši bieži saskaras ar nepietiekamu un nevienmērīgu informāciju par SRV, bet atbalsts vecāku un skolotāju iesaistei šajās tēmās ir ierobežots (Grinberga, 2023; Pudule *et al.*, 2024). Turklāt pusaudžu grupas (15–19 g.) viedokļi un uzvedības faktori pētījumos tiek atspoguļoti nepilnīgi, kas ierobežo iespējas veidot pierādījumos balstītu politiku (Atstāja, Fernández González & Kuzmina, 2025).

Projekts apvieno teorētisko izpēti, empīrisko datu analīzi un starptautiskās prakses salīdzinājumu, kā rezultātā tika izstrādāts holistisks (integrētas) dzimumaudzināšanas

koncepts, kas ietver bioloģisko, emocionālo, ētisko, garīgo un sociālo dimensiju (Fernández González, 2024, 2025a). Šī pieeja saskan ar mūsdienu izglītības paradigmu, kas akcentē cilvēka personības veselumu un vērtībās balstītu attīstību.

Projekta vispārīgais mērķis ir veicināt ģimenes veidošanas vērtībās balstītas tikumiskās dzimumaudzināšanas pieejas attīstību Latvijas izglītības sistēmā, balstoties uz starptautisko pieredzi un empīriskiem datiem.

Lai sasniegtu šo mērķi, projektā izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Apkopot un analizēt zinātnisko literatūru par ģimenes veidošanas pratību un dzimumaudzināšanu, lai izstrādātu konceptuālu ietvaru ģimenes veidošanas vērtībās balstītai dzimumaudzināšanai Latvijas kontekstā.
2. Izvērtēt esošo Latvijas likumdošanu šajā jomā kultūrvēsturiskā skatījumā.
3. Izpētīt Latvijā pieejamo mācību un informatīvi izglītojošo materiālu vērtību orientācijas atbilstību projekta konceptuālajai pieejai.
4. Veikt starptautisko dzimumaudzināšanas pieeju un labas prakses piemēru salīdzinošu izvērtējumu.
5. Veikt empīrisku pētījumu par dažādu sabiedrības grupu – pedagogu, vecāku, jauniešu un politikas veidotāju – izpratni un vajadzībām dzimumaudzināšanas jomā saistībā ar ģimenes veidošanas vērtībām.
6. Sagatavot un izplatīt rīcībpolitikas ieteikumus, kas balstīti pētījuma rezultātos un labās prakses analīzē.

Šī ziņojuma mērķis ir apkopot projekta teorētiskās un empīriskās daļas rezultātus un piedāvāt rīcībpolitikas ieteikumus vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas integrācijai Latvijas izglītības sistēmā.

Projekta galvenās mērķgrupas:

- skolotāji un izglītības iestāžu vadītāji;
- vecāki un ģimenes;
- skolēni un studenti;
- politikas plānotāji un lēmumu pieņēmēji izglītības un sociālajā jomā.

Zinātniskā komanda

Projektā iesaistīti Latvijas Universitātes pētnieki, kā arī sadarbības partneri no citām Latvijas augstskolām un starptautiskajām institūcijām.

Pētniecisko komandu veido deviņi locekļi: trīs vadošie pētnieki, viens pētnieks, divi vecākie eksperti un trīs eksperti. Pamata komanda sadarbojas vairāk nekā septiņus gadus, kopīgi īstenojot projektus un publicējot vairāk nekā 20 rakstus. Komanda augstu novērtēta starptautiski, īpaši izceļot publikācijas Q1–Q2 žurnālos.

Dr. paed. **Manuels Hoakins Fernandess-Gonsales** (projekta vadītājs) – LU IZPF PZI vadošais pētnieks ar ievērojamu pētniecības un komandu vadības pieredzi, LZP eksperts.

Dr. oec. **Dzintra Atstāja** – LU vadošā pētniece, profesore, Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) korespondētājlocekle, LZP eksperte, ilgtspējas un uzvedības ekonomikas pētniece.

Dr. paed. **Svetlana Surikova** – LU IZPF PZI vadošā pētniece, LZP eksperte, skolas kultūras un datu analīzes eksperte.

Dr. sc. administr. **Jekaterina Kuzmina** – LU Banku augstskolas pētniece, asociētā profesore, uzņēmējdarbības vadības un ilgtspējas speciāliste.

Dr. habil. paed. **Irina Maslo** – LU IZPF profesore, vecākā eksperte, jauktās metodes un starptautisko pētījumu eksperte.

Dr. sc. administr. **Andrejs Mūrnieks** – LU vecākais eksperts, sabiedrības izglītības vadības, kultūrizglītības un ģimenes veidošanas pratības speciālists.

Mg. paed., Mg. psych. **Lāsma Dene** – izglītības satura un kvalitātes speciāliste, eksperte ģimenes un skolas atbalsta procesos.

Mg. paed. **Kristīne Lapiņa** – izglītības zinātņu maģistre, pirmsskolas izglītības iestādes metodiķe un mācīšanās konsultante – eksperte.

Krists Polencs – bakalaura studiju programmas “Filozofija” 3. kursa students, iesaistīts projekta teorētisko pamatnostādņu izstrādē un kvalitatīvo un kvantitatīvo datu analīzē.

1 TEORĒTISKĀ ANALĪZE

1.1. Dzimumaudzināšana Latvijas likumdošanā kultūrvēstures perspektīvā

Projektā tika identificētas pašreizējās perspektīvas par dzimumaudzināšanu un ģimenes veidošanas vērtībām Latvijas izglītības likumdošanā un apspriesta to saistība ar starp pasaules karu perioda Latvijas kultūrvēsturisko mantojumu (1918–1939). Pētījuma jautājums bija: kā dzimumaudzināšanas un ģimenes veidošanas vērtības ir atspoguļotas spēkā esošajos Latvijas normatīvajos dokumentos izglītības jomā? Šīs sadaļas saturs plašāk izklāstīts projekta zinātniskā publikācijā (Mūrnieks *et al.*, 2025).

Metodoloģija

Pētījums balstās uz spēkā esošajiem saistošajiem un atbilstīgajiem normatīvajiem aktiem, kuros minētas ģimenes veidošanas vērtības un dzimumaudzināšana. Analizētie dokumenti bija Latvijas Republikas Satversme (Saeima, 1922); Izglītības likums (Saeima, 1998), Vispārējās izglītības likums (Saeima, 1999), Jaunatnes likums (Saeima, 2009); Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas (Ministru kabinets, 2016); Valsts pamatzglītības standarts (Ministru kabinets, 2018), Valsts vispārējās vidējās izglītības standarts (Ministru kabinets, 2019); Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam “Latvija 2030” (Saeima, 2010) un Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (Saeima, 2020).

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu, tika veikta dokumentu satura analīze un interpretācija. Tika izveidots atslēgvārdu saraksts, kas atspoguļoja dzimumaudzināšanas un ģimenes veidošanas vērtības. Tika veikta šo jēdzienu kontekstuālā analīze, lai noskaidrotu, ko dokumenti nozīmē un ietver, ievērojot ētiski neitrālu attieksmi.

Dokumentu analīzes rezultātu kopsavilkums

Satversme, Izglītības likums un Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas: nozīmīgākie ar ģimeni un dzimumaudzināšanu saistītie vārdi un jēdzieni

Satversmē. Tieši uz ģimeni attiecas Satversmes ievadā teiktais: “[..] ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats. Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.” Kā redzams, vērtību uzskaitījumā ir izdalītas trīs saistītas parādības: a) ģimene,

b) tuvinieki, c) nākamās paaudzes. Savukārt Satversmes 110. pantā izskaidrota ģimenes un laulības izpratne: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.” Ņemot vērā Saeimas deputātu nodomus laikā, kad šis Satversmes pants tika pieņemts, var apgalvot, ka Latvijā ar laulību saprot savienību vienīgi starp sievieti un vīrieti. Šādas savienības rezultātā veidojas arī ģimene. Uzsvars uz bērnu tiesībām un aizsardzību (panta otrajā teikumā) savukārt nozīmē, ka nākamās paaudzes – bērni – ir būtiska vērtība.

Izglītības likumā. Likuma 10.1. pantā “Tikumiskās, estētiskās, intelektuālās un fiziskās attīstības nodrošināšana izglītības procesā” teikts: “(1) Izglītības sistēma nodrošina izglītojamā tikumisko, estētisko, intelektuālo un fizisko attīstību, kas atbilst Latvijas Republikas Satversmē ietvertajām un aizsargātajām vērtībām, īpaši tādām kā dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darbs, daba, kultūra, latviešu valoda un Latvijas valsts.” Var konstatēt, ka Satversmē minētās vērtības Izglītības likumā ir aktualizētas. Vērtību virknē tiek uzsvērtā dzīvība, tas nozīmē arī cilvēka dzīvības radīšanu, bez kuras nav paša cilvēka, kas iegūst izglītību un veido valsti. Var secināt, ka netieši likums norāda uz atvērtību dzīvības radīšanai. Līdzīgi kā Satversmē minēta ģimene un laulība kā vērtības. Var secināt, ka Izglītības likumā izvēsta vērtību dimensija, kas atbilst Satversmē deklarētajam.

Audzināšanas vadlīnijās. Tajā dotais audzināšanas mērķis atkārtο Izglītības likuma 10. pantā noteikto. Tātad laulība un ģimene ir pašu svarīgāko vērtību vidū. Turklāt deklarēts, ka jāveicina ne vien izpratne, bet šīs vērtības jāspēj īstenot rīcībā. Dzimumaudzināšanas jomā tas nozīmē apgūt pratību ģimenes dzīvei un gatavību tās veidošanai. Dokumenta 6. punktā audzināšanas uzdevumos uzsvērti šādi aspekti: “6. Audzināšanas uzdevumi attieksmes veidošanai ir veicināt izglītojamo: [...] 6.5. cieņu pret dzīvību, sevi un citiem, veselību veicinošu un drošu paradumu izkopšanu; 6.6. orientāciju uz ģimeni, laulību, paaudžu vienotības apzināšanos vērtību saglabāšanā, tautas ataudzē un valsts attīstībā.” Orientācija uz ģimeni un laulību – kā vienu no jaunieša dzīves mērķiem – nozīmē uzsvērt tieši laulības kopdzīves formu kā vēlamu tautas ataudzē un valsts attīstībā. Dzimumaudzināšanas jomā tas nozīmē akcentu uz pozitīvas pieredzes apzināšanos, drošu paradumu izkopšanu un atbildīgumu. Cieņu pret dzīvību var interpretēt kā cieņu pret cilvēku arī perinatālajā attīstības stadijā. Detalizētāk 10.4. punktā izvērti uz ģimeni orientētas audzināšanas principi: “Izglītības iestāde veicina izglītojamā izpratni par ģimeni un laulību kā īpaši aizsargājamām vērtībām, ģimenes veidošanu, vecāku lomu un savstarpējām attiecībām ģimenē, organizē pasākumus, kas sekmē šo vērtību nostiprināšanu (piemēram, Ģimenes dienas, Mātes dienas, Tēva dienas svinēšana).” Dokumentā noteikti kritēriji mācību līdzekļu izvērtēšanai (17.4. punktā), mudinot analizēt, vai tie “neaicina uz cietsirdību un fizisku vai emocionālu vardarbību, nesatur pornogrāfiju, cilvēka pazemošanas, netiklības un atkarību izraisošu paradumu propagandu”. Kā redzams no citāta, skaidri noteikts

ir nevēlamais, no kā audzināšanas procesā būtu jāizvairās, ko nevajadzētu pieļaut audzināšanas materiālos, no kā vajadzētu atturēt jauniešus.

Ar ģimeni un dzimumaudzināšanu saistītie vārdi un jēdzieni izglītības standartos un dokumentos, kas vērsti uz nākotnes perspektīvu

Izglītības standartos. Ne Pamatizglītības, ne Vispārējās vidējās izglītības standarts neietver jēdzienus, kas saistīti ar dzimumaudzināšanu un ģimenes veidošanas prātību, piemēram, mīlestība, saderība, saskaņa, uzticamība un harmonija. Nav arī minēts par vecākiem, vecvecākiem, mātes un tēva lomu (lai gan, skaidrojot par ģimeni, tas var tikt ietverts mācību procesā). Mērķis “veidoties par laimīgu [...] personību” nav izvērst skolēnu sasniegumu sadaļās, līdz ar to faktiski nav paredzēts šāda mērķa reālais īstenojums.

Dokumentos, kas vērsti uz nākotnes perspektīvu. Latvijas ilgtspējas stratēģijā “Latvija 2030” nav pievērsta uzmanība tieši laulības kā vērtības stiprināšanai, dzimumaudzināšanai un ģimenes veidošanas prātībai. Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam vairāk nekā citos dokumentos atrodami nodomi par ģimenes veidošanas prātību, tās veicināšanu. Tomēr, lai plānā paustos nodomus īstenotu līdz 2027. gadam, ir nepieciešamas konkrētas izmaiņas izglītībā, īpaši vērtībizglītības saturā un skolēnam paredzētajos sasniegumos, atrodot arī “vecāku prasmju un attiecību prātības” apguvei noteiktu laiku mācību procesā.

Latvijas pieredze starp pasaules karu periodā un atziņas par dzimumaudzināšanu un ģimenes veidošanas prātību

Izpētot pedagoģiskās diskusijas un publikācijas starp pasaules karu periodā Latvijā (Čikste-Rūtenfelde, 1927; Liepiņa, 1929a, 1929b; Students, 1930; Upatniece, 1931, 1938; Pētersons, 1933), tika atklāts, ka seksuālā izglītošana jeb dzimumaudzināšana tolaik tika saistīta ar laulības noslēgšanu un ģimenes veidošanu kā mērķi. Īpaši Jūlija Aleksandra Studenta pieejā uzsvērta mīlestības un savstarpējo attiecību kopšanas nozīme, kas sākas skolā un ir nepieciešama laulāto attiecībās un laimīgā ģimenes dzīvē. Diskusijas tolaik skārušas arī jautājumu par seksualitātes problemātikas atklātu apspriešanu skolās. Taču neatkarīgi no pozīcijas šajā jautājumā diskusiju un publikāciju autori orientējušies uz ģimenes veidošanas prātību – kā īpašu dzimumaudzināšanas dimensiju, kas seksualitāti skata tieši ģimenes dibināšanas un bērnu radīšanas un audzināšanas veseluma perspektīvā. Arī Latvijas starp pasaules karu perioda normatīvie akti apliecina, ka valsts izglītības politika bija balstīta vērtībās, kas veicināja ģimenes stabilitāti, laulības noturību un sabiedrības morālo kārtību. Tajos tika juridiski un ētiski definēts, ka bērna audzināšana un ģimenes dzīve ir gan privāts, gan sabiedriska pienākums. Šis vēsturiskais mantojums veido pamatu mūsdienu izglītības politikai, kurā atjaunota nepieciešamība pēc vērtībās balstītas ģimenes

veidošanas pratības un dzimumaudzināšanas pieejas. Tas ļauj secināt, ka arī mūsdienās Latvijas izglītības sistēmas ilgtspējīgai attīstībai nozīmīga ir vērtību pārmantošana, personības ētiskā veidošana un ģimenes lomas stiprināšana kā sabiedrības pamatvērtības.

Secinājumi

Pētījumā tika atklāts, ka dzimumaudzināšanas un ģimenes veidošanas vērtības ir noteiktas Latvijas Republikas normatīvajos aktos (Satversmē, Izglītības likumā), kā arī Izglītojamo audzināšanas vadlīnijās, bet nav konsekventi izvēsta visos pārējos likumu ieviešanas normatīvajos dokumentos (t. sk. pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības standartos). Plānošanas dokumentos “Latvija 2030” un “Nacionālajā attīstības plānā 2027” tie atspoguļoti daļēji un nepilnīgi. Nav iekļauti dzimumaudzināšanai svarīgi aspekti: dzimumdzīve, dzimumattiecības, dzimumdziņa, dzimumu lomas, dzimumu attiecību kopšana, bērnu radīšana kā vērtība un atvērtība dzīvībai dzimumattiecībās. Nevienā no analizētajiem dokumentiem (t. sk. Izglītojamo audzināšanas vadlīnijās) nav minēta mīlestība kā vērtība vai kā diskusiju jautājums, kas varētu būt izvērsti un pamatoti, piemēram, izglītības standartos.

Latvijas starp pasaules karu perioda pieredze un atziņas dzimumaudzināšanas un ģimenes veidošanas pratības jomā rāda, ka seksualitāte tika skatīta ģimenes dibināšanas, bērnu radīšanas un audzināšanas veseluma perspektīvā. Tieši šis aspekts netiek pietiekami atspoguļots mūsdienu Latvijas izglītības normatīvajos dokumentos. Mīlestības, uzticības un draudzības kā īpaši izkopjamu attiecību formu neminēšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības standartos mazina iespēju, ka dzimumu savstarpējo attiecību tematika tiks pietiekami apspriesta skolās un ka audzināšanas procesā seksualitāte tiks aplūkota ģimenes veidošanas pratības kontekstā. Dzimumaudzināšanā mūsdienās dominē veselības problemātika, taču trūkst ģimenes veidošanas pratības.

Pētījuma rezultāti liecina, ka atbilstīgi Latvijas likumos noteiktajām vērtībām (ģimene, tuvinieki, nākamās paaudzes) ir jāveido holistiska ģimenes veidošanās stratēģija, atspoguļojot tās ieviešanas procesa noteikumus, izaicinājumus un iespējas vienotā sistēmiskā skatījumā normatīvajos dokumentos. Ģimenes veidošanās stratēģija būtu jāizprot kā trīs integrētu koncentrisku loku sistēma: 1) individuālā, 2) sabiedrības un 3) nākotnes perspektīva. Individuālajā perspektīvā ģimenes veidošanās nozīmē, ka ir rūpes par sevi un tuviniekiem (ar to saprotot radus vai aizbildņus un plašāk – cilvēkus, kuri būtiski piedalījušies personas izaugsmē, izglītošanā un atbalstīšanā). Sabiedrības perspektīvā ģimenes veidošanas pratībā nepieciešams izcelt ģimeni kā sabiedrības pamatu. Nākotnes perspektīvā jāizceļ ģimenes atbildība pret nākamajām paaudzēm. Tādēļ ģimenei jābūt orientētai uz bērnu radīšanu un audzināšanu.

Izglītības normatīvie dokumenti būtu jāpapildina, pievēršot uzmanību šādiem konceptuāliem jēdzieniem:

- dzimumaudzināšana (dzimumdzīves, tās higiēnas, dzimumdzīves, dzimumattiecību, dzimumu vienlīdzības un dzimumu lomu izpratne);
- dzimumu atšķirību izpratne, cieņa pret pretējo dzimumu;
- laulību vērtība, laulības kā noturīga, pastāvīga savienība;
- stabilitāte ģimenē un laulībā, ko veicina savstarpēja uzticība;
- mīlestības, piedošanas, pacietības, uzticības un draudzības vērtības;
- bērnu radīšanas un audzināšanas, tautas ataudzes un paaudžu nomaīņu un atbildības par tautas nākotni vērtība.

Likumdošanas un normatīvā regulējuma pilnveidi ieteicams balstīt J. A. Studenta (1930) mīlestības ētikas pamatnostādņēs, kas saskan ar Girģa un viņa kolēģu (Girģis *et al.*, 2020) pamatojumu par ģimenes un laulības būtību, izvairoties no bieži nekritiskas ārzemju pieredzes pārņemšanas bez tās padziļinātas izpētes. Nepieciešami turpmākie pētījumi un diskusijas.

1.2. Līdzšinējie dzimumaudzināšanas pētījumi Latvijā

Līdzšinējie pētījumi pasaules mērogā apliecina, ka kultūrsensitīva, zinātnē balstīta pieeja jauniešu dzimumaudzināšanai ir kritiski svarīga, jo riska uzvedību nosaka ne tikai bioloģiskie, bet arī sociālie, kultūras, ģimenes un izglītības faktori (Vasilenko & Espinosa-Hernández, 2019; WHO, 2020; UNESCO *et al.*, 2018). Seksuālā un reproduktīvā veselība (SRV) ir būtiska sabiedrības veselības sastāvdaļa – tā tieši ietekmē cilvēka labsajūtu, demogrāfiskos rādītājus un sociālo stabilitāti. Tomēr dzimumaudzināšana ir efektīva tikai tad, ja tā iekļauj emocionālās prasības, sociālo prasmju un kultūrkonteksta aspektus. Ziemeļeiropas valstīs (Norvēģijā, Zviedrijā, Somijā) šī pieeja tiek īstenota integrēti – saistot veselības, vērtību un emocionālās izglītības aspektus ar citām mācību jomām, izmantojot radošas un diskusijās balstītas metodes.

Latvijā šajā jomā veikti vairāki nozīmīgi pētījumi, kas ļauj raksturot iedzīvotāju zināšanas, attieksmes un praksi, kā arī izgaismo galvenos izaicinājumus jauniešu izglītībā. Šo pētījumu rezultāti ir tieši izmantojami izglītības pieejas pilnveidē, stiprinot ģimenes veidošanas prasību, emocionālo inteliģenci un kritisko domāšanu, kā arī veicinot zinātniski pamatotu attieksmi pret seksualitāti un veselību. Tomēr Latvijas kontekstā šie aspekti līdz šim analizēti fragmentāri, un jauniešu vecumgrupa (15–19 gadi) nacionālajos pētījumos joprojām ir nepietiekami pārstāvēta. Šajā sadaļā aplūkoti nesenie ar dzimumaudzināšanas jautājumiem saistītie pētījumi Latvijā. Kopumā pētījumu rezultāti apliecina projekta nepieciešamību un pievienoto vērtību.

Detalizētāks šīs sadaļas saturs izklāstīts projekta zinātniskajās publikācijās (Atstāja & Fernández González, 2025; Atstāja *et al.*, 2025).

Ieskats aktuālajos pētījumos par seksuālo un reproduktīvo veselību Latvijā

Latvijas dati starptautiskajā pētījumā “Skolas vecuma bērnu veselības paradumi” par 2022.–2023. gadu (Pudule *et al.*, 2024) parāda ilgtermiņa tendences Latvijas skolēnu veselības paradumos. Jaunākie dati liecina, ka skolēnu vidū samazinās fiziskā aktivitāte un pieaug sociālo mediju lietošana, kas negatīvi ietekmē gan mentālo, gan reproduktīvo veselību un norāda uz nepilnīgām zināšanām par veselības riskiem un atbildīgu uzvedību. Pētījums uzsver integrētas veselības izglītības nepieciešamību, kur apvienoti fizioloģiskie, emocionālie un sociālie aspekti – skatījums, kas ir pamatā ģimenes vērtībās balstītai pieejai.

Andas Ķīvītes-Urtānes un līdzautoru (2023) pētījums, veikts Latvijas iedzīvotāju vidū 15–64 gadu vecumā, izgaismo būtiskus seksuālās un reproduktīvās veselības aspektus. Pētījuma autori secina, ka skolās īstenotā seksuālās izglītības programma ir nepietiekama un netiek konsekventi pasniegta kā pozitīvs cilvēka attīstības resurss. Pētījuma rezultāti atklāj, ka mazāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju savas zināšanas par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem uzskata par pietiekamām. Skolās šīs tēmas bieži tiek aplūkotas fragmentāri, un mācību kvalitāte tiek vērtēta kā nepilnīga. COVID-19 pandēmijas laikā saasinājās vardarbības un emocionālās drošības riski, kam ir cieša saistība ar SRV. Autori uzsver nepieciešamību integrēt skolās daudzveidīgas programmas, kur veselības un drošības tematika sistemātiski sasaistīta ar vērtību audzināšanu un emocionālās labklājības prasmēm – skatījums, kas pilnīgi saskan ar ģimenes vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas pieeju.

Dace Grīnberga (2023) padziļinātās intervijās ar vispārizglītojošo skolu pedagogiem izpētījusi viedokli par ideālo pieeju jauniešu seksuālās izglītības jomā, izglītības sistēmas lomu, mācību materiālu pieejamību un kvalitāti šajā jomā, kā arī nepieciešamo atbalstu skolotājiem. Pētījums izgaismo būtiskas atšķirības skolu praksē – gan mācību metodēs, gan tematiskajā saturā. Skolotāji norāda, ka seksualitātes jautājumi skolās joprojām nereti tiek uztverti kā tabu, bet vecāku līdzdalība ir neregulāra, tādēļ veidojas informācijas plaisa starp skolu, ģimeni un jauniešiem. Pētījumā uzsverta vajadzība pēc vienotas, standartizētas izglītības pieejas, kas apvienotu zinātnisko pamatotību ar attiecību un vērtību audzināšanu, izmantojot interaktīvas metodes un atklātas diskusijas, lai mazinātu stereotipus un veicinātu jauniešu aktīvu iesaisti. Pētījumā arī konstatēts, ka seksualitātes un reproduktīvās veselības jautājumi skolās tiek apskatīti fragmentāri un nesistemātiski, galvenokārt atkarībā no skolotāja personīgās iniciatīvas un kompetences. Tēmas tiek sadalītas starp dažādiem priekšmetiem – bioloģiju, sportu, sociālajām zinībām un klases stundām –, tomēr trūkst koordinētas

pieejas un vienotu mācību materiālu. Pedagogi uzsver, ka efektīvai izglītošanai nepieciešama lielāka sadarbība starp skolotājiem un ģimenēm un ka trūkst mūsdienīgu, zinātniski pamatotu mācību materiālu. Respondentu skatījumā visefektīvākā forma būtu interaktīvas un brīvprātīgas nodarbības, kurās jaunieši var piedalīties drošā, neformālā vidē, ar iespēju runāt atklāti.

Daces Grīnbergas (2022) pētījumā tika aptaujāti jaunieši vecumā no 18 līdz 25 gadiem un analizētas viņu cerības par nākotnes ģimenes dzīvi, argumenti par un pret ģimenes veidošanu, kā arī izvērtēta ģimenes un skolas nozīme seksuālās izglītības procesā. Nenoteiktība par ģimenes jēdzieniem joprojām ir īpaši izteikta jauniešu vidū. Pētījumā jaunieši ģimeni skaidro gan tradicionāli – kā radniecības un kopdzīves saikni, gan paplašināti, uzsverot emocionālu tuvību, atbalstu un drošību. Daudzi jaunieši sevi nākotnē redz ģimenē, bet ģimenes veidošanu atliek izglītības, karjeras un finansiālo apsvērumu dēļ. Izglītības sistēmā trūkst kvalitatīvas, savlaicīgas informācijas par attiecībām un seksualitāti.

NVO “Papardes zieds” (2022) veiktajā vecāku aptaujā piedalījās 500 skolas vecuma bērnu vecāki. Aptaujā tika analizēta skolas loma seksuālās izglītības nodrošināšanā, kā arī identificētas vajadzības pēc informatīvajiem materiāliem, NVO iesaistes un atbildīgas valsts izglītības politikas. Lielākā daļa respondentu uzskata, ka bērniem informācija par seksualitāti visbiežāk nāk no interneta un vienaudžiem, bet skolai un vecākiem jāsniedz uzticami pamati. Vecāki paši bieži nejūtas pietiekami informēti, taču vēlas, lai skolās runātu par seksualitāti jau no sākumskolas vai pamatskolas. Galvenie seksuālās izglītības mērķi: nodrošināt objektīvu informāciju, mazināt mītus, skaidrot riskus un veicināt veselīgas attiecības.

Ilzes Mileiko un viņas kolēģu (2016) pētījums norādīja uz pieaugošo interesi par jauniešu seksuālo izglītību un skolas un vecāku lomu šajā jomā. Pētījumā tika iekļauti 23 skolotāji, kurus izvēlējās paši pētījuma autori. Tajā analizēta respondentu attieksme pret 2015. gada tikumības grozījumiem Izglītības likumā. Intervijās atklājās, ka daži respondenti grozījumus neuzskatīja par noderīgiem un saskatīja tajos iespējamu politisku spiedienu. Tikumības jēdzienu daži intervētie uztvēra kā neskaidru un pārāk plašu, bieži reducētu uz seksualitāti. Grozījumi uzsvēra tikumiskās audzināšanas nozīmi un nepieciešamību atbalstīt skolotājus tās īstenošanā, lai novērstu neskaidrības un bailes veidot atklātas sarunas skolā.

Esošo pētījumu robežas un projekta ieguldījums

Nacionālā līmeņa pētījumos joprojām ir vērojams informācijas trūkums par pusaudžu attieksmi, vērtībām un uzskatiem saistībā ar seksualitāti. Jaunākajos zinātniskajos pētījumos var novērot plaisu starp dzimumaudzināšanas fokusu un ģimenes veidošanas vērtībām. Turklāt pētījumu analīze liecina, ka Latvijas pētījumi tikai daļēji aptver pusaudžu grupu. Piemēram, Latvijas dati no starptautiskā pētījuma par skolas

vecuma bērnu veselības paradumiem (Pudule *et al.*, 2024) sniedz tikai 1,5 lappuses par 15 gadus vecu pusaudžu seksuālo uzvedību (11,4 % pieredzējuši dzimumattiecības, 61,8 % lietojuši prezervatīvus pēdējās dzimumattiecībās). Šie rādītāji neļauj pilnvērtīgi analizēt psiholoģiskos, sociālos un kultūras faktorus, kas ietekmē jauniešu izvēli. Ķīvītes-Urtānes *et al.* (2023) dati par 15–19 gadus veciem respondentiem skar galvenokārt partneru skaitu pēdējā gada laikā, bet citi rādītāji sniegti plašākām grupām (15–24 vai 15–64 gadi), kas ierobežo iespējas izstrādāt mērķtiecīgus, pierādījumos balstītus risinājumus tieši pusaudžu vajadzībām. Vairāki pētījumi (Grinberga, 2023; Mileiko *et al.*, 2016; Papardes zieds, 2022) ziņo tikai par skolotāju vai vecāku viedokli, nevis par pusaudžu viedokli.

Šajā projektā veikta aptauja, kurā analizētas vecāku un skolotāju (1.–12. klase) vajadzības un uzskati par ģimenes veidošanas vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu (SE4FF) (sk. 2. nodaļu “Empīriskais pētījums”). Tiek meklēts finansējums, lai paplašinātu esošos pētījumus ar pusaudžu uzskatu un prakses izpēti. Projekta mērķis ir izstrādāt zinātniski pamatotu, vērtībās balstītu dzimumaudzināšanas pieeju. Projekta koncepcijā uzsvērts, ka dzimumaudzināšana ir integrēta cilvēka attīstības daļa, kas ietver bioloģisko, emocionālo, sociālo un garīgo dimensiju. Holistiska (integrēta) pieeja palīdz jauniešiem apzināties identitāti, veidot atbildīgas attiecības un izprast mīlestību kā cilvēka attīstības un labklājības pamatu, tādējādi papildinot epidemioloģiskos pētījumus ar vērtību un emocionālās pratības dimensijām.

Secinājumi

Esošo dzimumaudzināšanas pētījumu Latvijā kritiskā analīze ļauj izdarīt šādus secinājumus:

1. Zināšanu nepietiekamība. Sabiedrības zināšanas par SRV jautājumiem joprojām ir nepietiekamas, īpaši jauniešu vidū. Skolās trūkst vienotas, zinātnē un vērtībās balstītas pieejas, un vecāku iesaiste ir nevienmērīga.
2. Pedagogu atbalsts. Skolotājiem nepieciešams profesionāls atbalsts un kvalitatīvi mācību resursi, lai šīs tēmas mācītu droši un kompetenti saistībā ar ģimenes veidošanās vērtībām.
3. Starpdisciplinārītāte. Gan nacionālie, gan starptautiskie pētījumi norāda, ka dzimumaudzināšana jāveido kā starpdisciplināra, attīstības un vērtību orientēta joma, kas vienlaikus stiprina jauniešu emocionālo inteliģenci, sociālās prasmes un spēju pieņemt atbildīgus lēmumus.
4. Holistisks modelis. Projektā izstrādātais SE4FF risinājums piedāvā iespēju Latvijā ieviest holistisku (integrētu), kultūrsensitīvu un vērtībās balstītu dzimumaudzināšanas modeli, kas veicina jauniešu emocionālo un sociālo briedumu, kā arī ģimenes veidošanas pratību.

1.3. Dzimumaudzināšanas materiālu vērtīborientācija Latvijā

Ievads

Mūsdienu sabiedrībā aizvien biežāk sastopami dažādi, nereti pretrunīgi uzskati par attiecību, ģimenes un laulības nozīmi, ģimenes modeļiem, kā arī par cilvēka identitāti un dzimuma jautājumiem. Tāpēc bērnu un jauniešu izglītošana ģimenes veidošanas un dzimumaudzināšanas jautājumos kļūst īpaši nozīmīga.

Pedagoģiskie materiāli ir viens no būtiskākajiem instrumentiem ģimenes vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas ieviešanai izglītības procesā. Tie ir kā tilts starp teorētiskajiem pamatiem, empīriskajiem pētījuma rezultātiem un praktisko darbību skolā, palīdzot pedagogiem droši, profesionāli un vērtīborientēti mācīt sarežģītas tēmas par attiecībām, emocionālo labklājību, identitāti un atbildīgu rīcību. Latvijā gan formālajā, gan neformālajā izglītībā tiek piedāvāti dažādi mācību un informatīvi izglītojošie materiāli, kuru saturs veido priekšstatus par normām, vērtībām un uzvedības modeļiem saistībā ar attiecībām, seksualitāti, dzimuma lomām un reproduktīvo veselību. Tomēr to kvalitāte un pieejamība ir nevienmērīga. Daļa resursu aprobežojas ar bioloģisku faktu izklāstu; citos uzsvērti emocionālie un vērtību aspekti, taču nereti bez pietiekamas zinātniskas pamatotības.

Trūkst padziļinātu, sistemātisku pētījumu par Latvijā pieejamo informatīvi izglītojošo un mācību materiālu kvalitāti, kā arī to vērtību orientāciju, īpaši attiecībā uz dažādiem vecuma un izglītības posmiem. Ņemot vērā aktuālajos pētījumos gūtās atziņas un sabiedrībā pieaugošo diskusiju par dzimumaudzināšanas satura apjomu – ģimenes jēdziena interpretāciju un izglītības sistēmas lomu vērtību veidošanā (Grinberga, 2022, 2023; Papardes zieds, 2022; Mackeviča, 2024; Kuzmina, 2023), pētījums par Latvijā pieejamo materiālu vērtību orientācijas atbilstību projekta “Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā” konceptuālajai pieejai ir īpaši aktuāls.

Līdz ar to ir nepieciešams izpētīt, vai Latvijā pieejamajos mācību un informatīvi izglītojošajos materiālos dažādām mērķa grupām – bērniem, pusaudžiem, jauniešiem, pedagogiem un vecākiem – akcentētās vērtības ir savstarpēji konsekventas un atbilstīgas projekta “Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā” (Nr. LU-BA-PA-2024/1-0011) konceptuālajai pieejai. Sadaļas saturs plašāk izklāstīts projektā izstrādātajā pētījuma ziņojumā (Fernández González *et al.*, 2025).

Metodoloģija

Pētnieki izmantoja divas savstarpēji papildinošas stratēģijas, lai atlasītu aktuālos mācību materiālus. Vispirms tika veikta mācību programmu paraugu padziļināta analīze, izmantojot piecu soļu atlēgvārdu meklēšanas stratēģiju, kas nodrošināja sistemātisku

pieeju materiālu atlasei. Šīs analīzes mērķis bija identificēt tos mācību priekšmetus, kuros aplūkotas tēmas, kas saistītas ar dzimumaudzināšanu, seksuālo un reproduktīvo veselību, attiecību veidošanu un ģimenes plānošanu, tādējādi nosakot, kuras mācību grāmatas būtu iekļaujamās pētījumā. Otrkārt, pētnieki sazinājās ar dažādu novadu izglītības jomas pārstāvjiem – iestāžu vadītājiem, pedagogiem un bibliotekāriem –, lai noskaidrotu, kādi mācību un informatīvie materiāli faktiski tiek izmantoti praksē un kāda ir to pieejamība. Šī pieeja ļāva papildināt programmu analīzē iegūto informāciju un gūt pilnīgāku priekšstatu par izglītības iestādēs pieejamajiem resursiem.

Kopumā tika identificēti 84 materiāli, no kuriem analīzei mērķtiecīgi tika atlasīti 72 jaunākie un/vai aktuālākie materiāli, kas izdoti laika posmā no 2001. līdz 2024. gadam. Tie ietver gan mācību līdzekļus dažādiem izglītības posmiem – pirmskolai, pamatskolai un vidusskolai –, gan informatīvi izglītojošus materiālus. Mācību līdzekļi, piemēram, mācību programmu paraugi, mācību grāmatas, stundu videoieraksti, rokasgrāmatas un izdales materiāli bioloģijā, dabaszinībās, sociālajās zinībās u. c., paredzēti skolēniem un pedagogiem. Pētāmo materiālu datubāzē iekļauti arī izglītojoši materiāli, ko piedāvāja valsts institūcijas (piemēram, Latvijas Republikas Veselības ministrija, Valsts izglītības satura centrs, Slimību profilakses un kontroles centrs, Bērnu klīniskā universitātes slimnīca), nevalstiskās organizācijas (piemēram, NVO “Papardes zieds”, centrs “Dardedze”, Drošāka interneta centrs), kā arī izglītības portāli (piemēram, tavaklase.lv, uzdevumi.lv, soma.lv, mape.gov.lv).

Analīzei tika izmantots pētnieciskās komandas izstrādātais dokumentu analīzes šablons (Polencs & Fernández González, 2025), kuru veido seši analīzes bloki: 1) attiecības un ģimenes veidošana; 2) bioloģija, dzīvība un fiziskā veselība; 3) psiholoģiskie un emocionālie aspekti; 4) dzimumdzīves (uzvedības) aspekti; 5) sociālais aspekts; 6) ētiskais aspekts. Katrs analīzes bloks ietver 2–4 kritērijus, un katrs kritērijs – 1–6 rādītājus. Rādītāji tiek novērtēti 3–5 līmeņu skalā. Kopā šablonam ir 18 kritēriji un 39 rādītāji, un tam konstatēta augsta iekšējā saskaņotība (*Cronbach's alpha* = .91). Šablons nodrošina visaptverošu ietvaru, kas ļauj salīdzināt un izvērtēt dažādu avotu / materiālu saturu vērtību kontekstā. Šāda pieeja sniedz iespēju noteikt, kā izglītojošie materiāli veicina skolēnu un jauno vecāku kritisko domāšanu, cieņpilnu attieksmi pret sevi un citiem, kā arī izpratni par ģimenes, attiecību, seksualitātes un veselības jautājumu sarežģītību un savstarpējo saistību.

Rezultātu kopsavilkums

Analizējot materiālu vispārējās atbilstības līmeni projekta konceptuālajai pieejai, konstatēts, ka lielākoties materiālu atbilstības līmenis ir zems ($n = 38, 52,78 \%$) vai vidējs ($n = 26, 36,11 \%$). Nedaudz vairāk nekā desmitā daļa materiālu ($n = 8, 11,11 \%$) sasniedza vidēji augstu vispārējās atbilstības līmeni, neviens materiāls nav sasniedzis augstu vispārējās atbilstības līmeni. Salīdzinot atbilstības līmeni pēc analizēto

materiālu formāta, izdošanas gada, veida / tipa un mērķgrupas, tika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības starp materiālu atbilstības vērtēšanas rezultātiem pēc materiāla formāta un veida / tipa. Statistiski nozīmīgi biežāk augstāk tika novērtēti informatīvi izglītojošie materiāli, salīdzinot ar mācību materiāliem, kas varētu liecināt par to lielāku atbilstību projekta konceptuālajai pieejai. Jaukta tipa materiāli (teksts un video) tika statistiski nozīmīgi biežāk novērtēti augstāk nekā tekstuālie materiāli vai videomateriāli. Materiālu vērtēšanas rezultāti statistiski nozīmīgi neatšķiras ne starp mērķgrupām, ne izdošanas gada.

Nemot vērā pētījuma rezultātus, jāsecina, ka pašreizējā mācību un informatīvi izglītojošo materiālu bāze Latvijā tikai daļēji atbilst projektā definētajai vērtību orientētajai pieejai, trūkst materiālu, kas pilnīgi (augsts atbilstības līmenis) atbilstu projekta koncepcijai un spētu holistiski veicināt ģimenes veidošanas vērtībās balstītu tikumisko dzimumaudzināšanu bērnu un jauniešu vidū Latvijā. Lai nodrošinātu jēgpilnu un vispusīgu tikumisko dzimumaudzināšanu, ir nepieciešama esošo materiālu kritiska izvērtēšana un atjaunošana, kā arī mērķtiecīga uz vērtībām balstītu materiālu izstrāde. Materiālos par dzimumaudzināšanu trūkst tiešas sasaistes ar ģimenes vērtību kontekstu – mīlestību, cieņu, atbildību un sadarbību. Projektā veiktā empīriskā analīze (sk. 2. nodaļu) apliecina, ka tieši šīs vērtības ir sabiedrības vienojošais pamats; līdz ar to materiālu pilnveidei jākoncentrējas uz vērtību integrēšanu, nevis tikai faktoloģiskas informācijas sniegšanu.

Secinājumi

Vērtībās balstītas, holistiskas (integrētas) dzimumaudzināšanas ieviešanai būtiska ir kvalitatīvu mācību un informatīvo materiālu izstrāde, izvērtēšana un saskaņota lietošana.

- Pētniekiem ieteicams padziļināti analizēt materiālu ietekmi uz bērnu un jauniešu zināšanām, attieksmēm un uzvedību, izvērtēt to atbilstību dažādiem attīstības posmiem, ģimenes un kultūras kontekstiem, kā arī vērtēt, cik efektīvi materiāli veicina sarunas ģimenē un izpratni par veselības uzvedību.
- Izglītojošo materiālu autoriem un izdevējiem jāizstrādā saturiski līdzsvaroti, vecumposmiem piemēroti resursi, kas atspoguļo attiecību veidošanās posmus, mīlestības nozīmi, laulības sociālo lomu un monogāmiju, kā arī sniedz praktisku, pozitīvu un mūsdienīgām problēmām atbilstīgu informāciju.
- Pedagogiem un izglītības iestāžu vadītājiem jānodrošina materiālu kritiska izvērtēšana, profesionālā pilnveide un cieša sadarbība ar vecākiem, lai skolā notiktu saskaņota un vērtībās balstīta dzimumaudzināšana.
- Ir svarīgi, lai vecāki iesaistītos bērnu dzimumaudzināšanā un spētu atklāti runāt par attiecībām, mīlestību, atbildību un ģimenes vērtībām, kā arī pilnvērtīgi sniegtu bērniem emocionālo atbalstu.

- Izglītības politikas veidotājiem jānodrošina vienots valsts līmeņa regulējums, skaidri kvalitātes standarti un atbalsts mācību materiālu izstrādei un izvērtēšanai, lai dzimumaudzināšanas saturs būtu konsekvents un sistemātisks, kā arī veicinātu ģimenes veidošanas vērtību nostiprināšanu.

1.4. Atbalsts SE4FF veicināšanai: pieejas, starptautiskie partneri, Latvijas programmas

Starptautiskie materiāli ir nozīmīgs resurss ģimenes vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas attīstībā, jo tie ļauj salīdzināt Latvijas situāciju ar citu valstu pieredzi un meklēt līdzsvaru starp universāliem principiem un kultūrkontekstā balstītām pieejām. Šis nodaļas mērķis nav pretnostatīt modeļus, bet analizēt saskares punktus un integrācijas iespējas, īpaši akcentējot vērtību un attiecību pedagoģijas nozīmi. Sadaļas saturs plašāk izklāstīts projekta zinātniskajās publikācijās (Fernández González, 2024; Fernández González & Polencs, 2025a, 2025b; Polencs & Fernández González, 2025) un konferenču prezentācijās (sk. <https://www.aretel.lv/gimenes-pratiba/zinatnes-skapis>, sadaļā “Konferences un konferenču materiāli”).

Pieejas dzimumaudzināšanai

Vairākas programmas piedāvā holistisku skatījumu uz dzimuma realitāti, mērķtiecīgi attīstot zināšanas, prasmes, attieksmes un vērtības, kas nepieciešamas tieši jauniešiem, lai veiksmīgi izprastu un pilnvērtīgi attīstītu savu dzimumpotenciālu. Šīs programmas zināmā mērā apvieno atturēšanās pieeju ar “riska mazināšanas” pieeju. Atkarībā no pamatnostādņēm uzsvars tiek likts uz dažādiem aspektiem, un tādēļ arī praktiskie padomi var atšķirties. Trīs galvenās holistiskās pieejas ir “Visaptverošā seksuālās izglītības pieeja” (UNESCO *et al.*, 2018), tikumiskā dzimumaudzināšana (Fernández González, 2025b) un holistiskā (integrētā) dzimumaudzināšana ģimenes veidošanai (Fernández González, 2025a).

Galveno pieeju konspektīvs apraksts

Neholistiskas pieejas dzimumaudzināšanai

Auglības fizioloģijas pieeja. Zēni un meitenes tiek izglītoti atsevišķi pirms pubertātes par fizioloģiju un jaunas dzīvības radīšanu, akcentējot vecāku iesaisti un gatavību nākotnes vecāku lomai. Šī pieeja palīdz jauniešiem pieņemt sevi kā sievieti vai vīrieti un pozitīvā veidā piedzīvot ķermeņa izmaiņas pubertātes laikā. Tā nav holistiska, jo tiešā veidā nemāca par uzvedības modeļiem, morālajām normām un tīkumiem, tā ir vērsta uz izpratnes veidošanu par dzīvības rašanos mīlestības ietvarā pirms pubertātes.

“Droša sekss” vai “riska mazināšanas” pieeja. Šīs pieejas pamatā ir uzskats, ka pusaudži tāpat iesaistīsies dzimumattiecībās, tāpēc galvenais ir samazināt seksuāli transmisīvo infekciju (STI) un negribētas grūtniecības riskus, popularizējot kontracepciju. Riska mazināšanas pieeja tiek kritizēta par pieņēmumu, ka pusaudži nespēj vadīt savu dzimumtieksmi, tādējādi reducējot dzimumaudzināšanu uz bioloģisko seku novēršanu. Tā ignorē emocionālos un attiecību aspektus, nepietiekami skaidro kontracepcijas efektivitātes ierobežojumus un reti informē par agrīnas dzimumdzīves psiholoģiskajiem riskiem un hormonālās kontracepcijas izmantošanas sekām (Obelenienē, 2022; Hill, 2019). Uzsvars uz prezervatīvu efektivitāti var radīt riska kompensācijas efektu (Hanley & de Irala, 2010), veicinot riskantu uzvedību. Precīzāks pieejas nosaukums būtu “mazāk nedrošs sekss” (jo ieteiktās metodes nepiedāvā absolūtu drošību) vai “inficēšanās un apaugļošanas iespēju mazināšana” (jo tā neapsver psiholoģiskos riskus). Pieveja nenodrošina vecumam atbilstīgu izpratni un var mudināt uz eksperimentēšanu.

Atturēšanās jeb “izvairīšanās no seksuāla riska” pieeja. Jaunieši tiek aicināti atturēties no seksuālām attiecībām līdz laulībām vai līdz stabili, abpusēji uzticamu attiecību izveidei. Šīs programmas neiekļauj detalizētu kontracepcijas metožu mācīšanu, bet uzsver atturēšanos kā pietiekamu un optimālu stratēģiju. Tiek izdalīti divi virzieni: atturēšanās veselībai, kas akcentē pilnīgu atturēšanos kā vienīgo 100 % efektīvo aizsardzību pret seksuāli transmisīvajām infekcijām un neplānotu grūtniecību (Ascend, 2023; U.S. Department of Health & Human Services, 2018), un reliģiskajā pārliecībā balstītu atturēšanos, kas integrē reliģiskās mācības, morālās vērtības un garīgumu kā vadlīnijas dzimumattiecību jautājumu izpratnē. Lai gan pētījumi apliecina, ka šīs programmas var būt efektīvas, ja tiek konsekventi un profesionāli īstenotas (piemēram, Maynard *et al.*, 2005), kritika norāda, ka tās sniedz nepilnīgu informāciju par kontracepciju un maz ietekmē jauniešus, kuriem reliģija nav nozīmīga.

Holistiskās pieejas dzimumaudzināšanai

Visaptverošā seksuālās izglītības pieeja. Šīs pieejas vispārīgā definīcija: “Uz cilvēktiesībām balstītas visaptverošās seksuālās izglītības pieejas mērķis ir nodrošināt jauniešus ar zināšanām, prasmēm, attieksmēm un vērtībām, kas viņiem nepieciešamas, lai noteiktu un izbaudītu savu dzimumpotenciālu gan fiziski, gan emocionāli, gan individuāli, gan savstarpējās attiecībās.” (Braeken *et al.*, 2010, 6) Teorētiski pieņem atturēšanos kā vienu no dzimumaudzināšanas komponentiem, kombinējot to ar “droša sekss” elementiem, bet saturiski daudz biežāk un vairāk runā par prezervatīvu izmantošanu nekā atturēšanos un nepieciešamajiem tikumiem harmoniskai dzimumdzīvei. Šī pieeja balstās uz strīdīgiem pieņēmumiem: vairākums jauniešu ir seksuāli aktīvi (Latvijas dati (Pudule *et al.*, 2024) gan liecina, ka 15 gadu vecumā dzimumdzīvi uzsākuši tikai 11,4 %) un izsargāšanās līdzekļu pareiza lietošana ir vienkārša (tomēr praksē to nereti apgrūtina dzimumuzbudinājums). Tāpat šī pieeja nepietiekami

atspoguļo agrīnas dzimumdzīves psiholoģiskos riskus un hormonālās kontracepcijas izmantošanas sekas (Obelenienē, 2022; Hill, 2019) un nepietiekami atbalsta jauniešus pieredzēt savu dzimumdzīvi nesavtīgā mīlestībā.

Tikumiskās dzimumaudzināšanas pieeja. Šī pieeja fokusējas uz jauniešu tikumisko izaugsmi, lai gatavotu viņus veidot stabilas attiecības, uzsverot paškontroli fiziskās un mentālās veselības risku mazināšanai, nevis prezervatīvu un citu kontracepcijas līdzekļu popularizēšanu. Šī pieeja vislabāk atbilst jauniešu vajadzībām gan epidemioloģiskā, gan ētiskā ziņā. Fokuss vērsts uz cilvēka spēju vadīt sevi. Seksualitāte tiek aplūkota personības un tikumiskā rakstura attīstības kontekstā. Mērķis ir attīstīt personīgās kompetences un tikumus, kas ir pamats pilnvērtīgai un atbildīgai dzimumdzīvei. Tikumiskā rakstura attīstība palīdz apgūt sevis vadišanas stratēģijas arī dzimumdzīves jomā. Šajā pieejā atturēšanās no dzimumakta vai tā atlikšana ir tikumiskā rakstura attīstības sekas.

Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana. Šajā pieejā dzimuma realitāte tiek interpretēta pozitīvi – kā cilvēka identitāti veidojošs pamats, mīlestības un savstarpējo saistību izpausme, kā arī dzīvības un prieka avots. Šī pieeja ir holistiska (integrēta), jo tā uzsver bioloģisko, emocionālo, sociālo un garīgo aspektu mijiedarbību. Tā veicina izpratni par auglību, mīlestības attiecībām un apzinātu lēmumu pieņemšanu. Uzmanības centrā ir audzināšana mīlestībai un sevis dāvāšanai. Dzimumdzīve un dzimumaudzināšana netiek reducēta uz dzimumattiecībām, bet dzimumpotenciāls un dzimumdzīve tiek aplūkota mīlestības un tās uzplaukuma kontekstā. Mērķis: attīstīt cilvēka izpratni par mīlestības attiecībām kā pamatu dzimumaudzināšanai, kas dotu iespēju atvērties mīlestībai un tikt mīlētam.

Galveno pieeju salīdzināšana

(Šī sadaļa balstās uz Fernández González & Polencs, 2025a).

Eiropas kontekstā ir iezīmējušies divi dominējošie virzieni.

- Visaptverošā seksuālā izglītība (CSE) balstās cilvēktiesībās, dzimumu līdztiesībā un veselības pratībā (UNESCO *et al.*, 2018).
- Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana (SE4FF) akcentē attiecību stabilitāti, tikumus (cieņu, atbildību, uzticēšanos), ģimenes veidošanu un vecāku līdzdalību (Fernández González, 2025a).

Lai gan fokuss atšķiras, šīs pieejas var viena otru papildināt (sk. 1. tabulu). Kā uzsver Fernandess-Gonsales un Polencs (2025a), daudzas Eiropas valstis praksē meklē līdzsvaru starp šiem virzieniem: CSE nodrošina strukturētu, zinātniski pamatotu saturu, savukārt SE4FF pievieno ētiskās spriestspējas un attiecību kvalitātes dimensiju.

1. tabula. Galveno dzimumaudzināšanas pieeju salīdzinājums

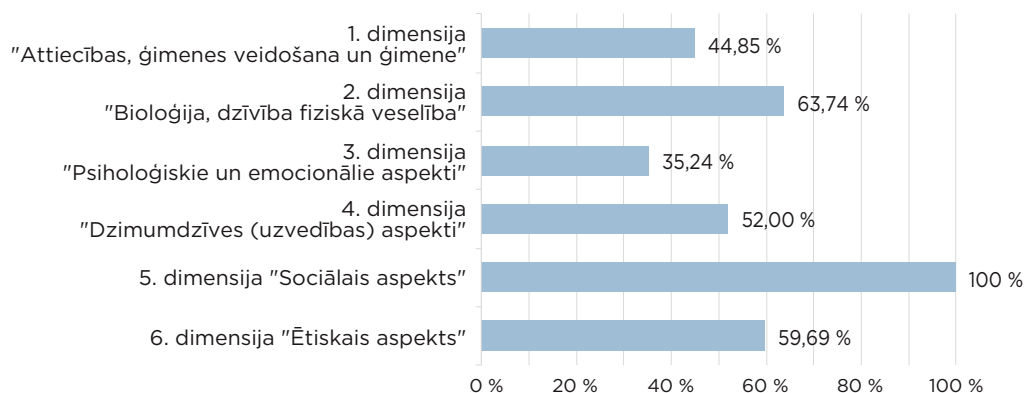
Aspekts	CSE – Visaptverošā pieeja	SE4FF – Ģimenes un tikumu pieeja
Fokuss	Individuālās tiesības, veselība, dzimumu līdztiesība	Ģimene, attiecības, tikumi
Vērtību pamatā	Cilvēktiesības, iekļaušana	Mīlestība, cieņa, atbildība
Mērķis	Zināšanas un prasmes drošībai un veselībai	Personības briedums un attiecību kvalitāte
Galvenie partneri	Skola, sabiedrības veselības sektors	Skola un ģimene kā līdzvērtīgi partneri

UNESCO vadlīniju izvērtējums ģimenes vērtību kontekstā

(Šī sadaļa balstās uz Fernández González & Polencs, 2025b).

Viens no ietekmīgākajiem dokumentiem par dzimumaudzināšanas jautājumiem ir Starptautiskās tehniskās vadlīnijas par seksuālo izglītību (UNESCO *et al.*, 2018). UNESCO vadlīnijas piedāvā skaidri strukturētu dzimumaudzināšanas saturu un sasniedzamos rezultātus pa vecumposmiem, kā arī uzsver cilvēktiesības, dzimumu līdztiesību, veselības un iekļaušanas principu. Projektā tika izpētīts, cik daudz UNESCO vadlīnijas atbilst ģimenes vērtībām un veicina tās veidošanas prātību. Vērtēšanas procesa sākumā, izmantojot dokumentu izvērtēšanas instrumentu, kas aprakstīts 1.3. sadaļas metodoloģijā (Polencs & Fernández González, 2025), divi pētnieki individuāli izvērtēja UNESCO vadlīniju 5. nodaļu “Galvenie jēdzieni, tēmas un mācību mērķi”. Pēc tam tika aprēķināts Koena kappā starpvērtētāju uzticamības koeficients ($\kappa = 0,28$), kas atklāja “pieņemamu saskaņotību” starp vērtētājiem, kā arī norādīja uz iespējamību ievērojami uzlabot vērtēšanas uzticamību. Tika secināts, ka starp vērtētājiem pastāvēja interpretācijas atšķirības ģimenes veidošanas prātības un ģimenes vērtību kontekstā, ko veicināja UNESCO vadlīniju vispārīgais raksturs, kā arī tajās iekļauto jēdzienu neviennozīmīgā interpretējamība. Līdz ar to tika pieņemts lēmums pilnveidot vadlīniju izvērtēšanu, salīdzinot abu pētnieku iegūtos rezultātus un diskusijas ceļā nonākot pie kopsaucēja. Vērtēšanas rezultāti atspoguļoti 1. attēlā.

1. attēls atklāj, ka UNESCO vadlīnijās ģimenes veidošanas prātības aspekti nav vienmērīgi sabalansēti. Visaugstāk novērtēts sociālais aspekts (100 %), kas ir būtiska visaptverošās seksuālās izglītības pieejas stiprā puse – uzsvars uz cilvēktiesībām, attiecību kvalitāti, savstarpēju cieņu un sociālo līdzdalību. Tāpat vadlīnijās samērā augsti novērtēti bioloģijas un fiziskās veselības (63,74 %) un ētikas aspekti (59,69 %), kas parāda, ka UNESCO pieejā zināšanas par veselību, drošību un cilvēka pašnoteikšanos ir svarīgas. Tomēr zema psiholoģiskā un emocionālā aspekta (35,24 %) un attiecību

1. attēls. UNESCO vadlīniju izvērtējums ģimenes veidošanas pratības perspektīvā

un ģimenes aspekta novērtējums (44,85 %) norāda uz šīs pieejas vajajām vietām ģimenes veidošanas kontekstā. UNESCO vadlīnijās liela uzmanība tiek pievērsta “drošam seksam”. Taču nesavtīgas mīlestības attiecību kontekstā nepietiekama uzmanība pievērsta emocionālajam briedumam, atturēšanās iespējai un tās pozitīvajām sekām un ilgtermiņa saikņu veidošanai dzimumattiecībās. Savukārt no ģimenes veidošanas vērtību perspektīvas dažas dimensijas, kas novērtētas zemāk, tomēr ir būtiskas, jo tās uzsver nepieciešamību holistiski integrēt izpratni un orientāciju uz nesavtīgu mīlestību, uzticību un stabilitāti attiecībās, morālo atbildību, tikumisko izaugsmi un emocionālo briedumu dzimumaudzināšanā kā stabilas ģimenes veidošanas pamatu.

Starptautiskie partneri, kas darbojas SE4FF veicināšanas jomā

Projekta gaitā tika apzināti šādi ārzemju akadēmiskie un sociālie partneri, kuri darbojas SE4FF virzienā un ar kuriem tika veidota un nostiprināta zinātniska sadarbība.

Akadēmiskie partneri

Navarras Universitātes (UNAV ICS) Kultūras un sabiedrības institūta [pētniecības grupa “Bezgalība: ģimene, mīlestība un seksualitāte”](#) pēta veselīgu seksuālo dzīvesveidu, izmantojot atbilstīgu vispusīgu emocionālās dzimumaudzināšanas pieeju. Projekta vadītājs M. H. Fernandess-Gonsales no 2024. gada septembra līdz 2025. gada maijam ieguva “Diploma Expert in Affectivity and Sexuality” (6 ECTS) sertifikātu, ko piedāvā Navarras Universitātes *Core Curriculum Institute*. Divi UNAV ICS vadošie pētnieki 2026. gada janvārī piedalīsies projekta noslēguma konferencē “Dzimumaudzināšana ģimenes pratībai”. Projekta vadītājs pašlaik arī apgūst universitātes tālākizglītības kursu “Mācīsimies mīlēt” emocionālās dzimumaudzināšanas jomā

(27 ECTS kredītpunkti), ko organizē Fransisko de Vitorijas (*Francisco de Vitoria*) Universitātes (Madride) institūts “Persona un sabiedrība” (*Persona y Sociedad*), kas izmanto zinātnisku pieeju un modernu, saistošu valodu un pedagoģiskus rīkus. Projekta vadītājs ir arī uzsācis akadēmisku sadarbību ar vairākiem SE4FF jomā strādājošiem akademiķiem, piemēram, ar Viļņas Universitātes (Lietuva) profesori Biruti Obelenieni (*Birutė Obelenienė*), nesen izdotās [monogrāfijas](#) “No dzimšanas kontroles līdz pašapziņai un brīvai izvēlei veikšanai” autori (Obelenienė, 2022) un vairāku publikāciju par SE4FF mācību materiāliem autori; Karlosu Beltramo (*Carlos Beltramo*), vairāku akadēmisko un pedagoģisku publikāciju autoru SE4FF jomā.

Nevalstiskās organizācijas

Starptautiskā ģimenes attīstības federācija ir izveidojusi īpašu projektu “[Love Talks 1: Sexuality and Affectivity](#)” (Mīlestības sarunas 1: seksualitāte un emocionālā saikne) ar 40 īsām videolekcijām par SE4FF un īpašu [sadaļu ģimenes politikas atbalstam](#). Tā tika dibināta 1978. gadā, un 2011. gadā organizācija saņēma ANO ECOSOC konsultatīvo statusu, ko piešķir lielām starptautiskām NVO ar plašu darbības jomu, kas saskan ar ECOSOC un tā palīgstruktūru darba kārtību. [Eiropas Ģimenes dzīves izglītības institūts](#) ir Eiropas nevalstiskā organizācija, kas dibināta 1992. gadā, lai veicinātu ģimenes dzīves un ģimenes dzīves izglītības vērtības. Eiropas Lielo ģimeņu konfederācija pārstāv vairāk nekā 60 miljonus Eiropas pilsoņu no 9 miljoniem lielo ģimeņu, un tai ir ievērojama pieredze ģimenes politikas jomā. Tai ir arī konsultanta statuss ANO (ECOSOC) ģimenes politikas jautājumos. Ģimenes sagatavošanas asociācijai (Lietuva) ir plaša pieredze ģimenes izglītības un uz vērtībām balstītas seksuālās izglītības veicināšanā.

Dzimumaudzināšanas programmas, kas Latvijā īsteno SE4FF

Projekta gaitā tika apzinātas arī dzimumaudzināšanas programmas, kuras darbojas SE4FF virzienā un ar kuru vadītājiem tika uzsākta sadarbība. NVO “[Ģimenes ekoloģijas institūts](#)” ir 15 gadu pieredze dzimumaudzināšanas un reprodūktīvās veselības jomā, tā ir [Eiropas Ģimenes dzīves izglītības institūta](#) dalīborganizācija. Latvijā tā īsteno programmas “Mana auglība ir svarīga” (MFM) un “Seksuālās izglītības mācīšana pieaugušo atbildības kontekstā – TeenSTAR”. Abas programmas raksturo vecāku iesaiste un pozitīvs skatījums uz seksualitāti. Eiropas pieredze apliecina to labvēlīgu ietekmi uz skolēnu attieksmēm un emocionālo pratību.

Programma “Mana auglība ir svarīga” (MFM) izmanto auglības fizioloģijas pieeju. Tā ir līdz šim lielākā dzimumaudzināšanas programma Vācijā, un tā tiek īstenota Latvijā un 13 citās Eiropas valstīs. Tā ir nodarbība (aptuveni 5 stundas) 9–12 gadus veciem skolēniem, kurā pievilcīgā veidā (jaunas dzīvības radīšana mīlestības kontekstā) tiek sniegta zinātniski pamatota informācija par fiziskajām izmaiņām pubertātes periodā,

kas veicina izpratni par auglību kā dabisku dzīves procesa daļu, uzsverot cieņu pret sevi un citiem. Vecāki piedalās iepriekšējā informācijas nodarbībā (2 stundas). Latvijā programma meitenēm (“Cikla šovs”) tiek īstenota kopš 2015. gada. Ir notikuši 52 semināri, kuros piedalījušās 678 pusaudzes un 470 pieaugušie (vecāki un skolotāji), semināri saņēmuši pozitīvas atsauksmes. Programmas īstenošana zēniem (“Aģenti mīcijā”) ir plānota 2026. gada pavasarī.

TeenSTAR ir viena no pasaulē vadošajām holistiskajām dzimumaudzināšanas programmām, kas tiek īstenota vairāk nekā 30 valstīs. Latvijā tā uzsāka darboties 2025. gada rudenī (tika sagatavoti 20 sertificēti instruktori 40 stundu tālākizglītības kursā) ar Horvātijas TeenSTAR biedrības palīdzību, kurai ir liela un pozitīva pieredze programmas īstenošanā: kopš 1995. gada programmā piedalījušies aptuveni 15 000–20 000 Horvātijas skolēnu trīs vecuma grupās (11–12, 13–16 un 17–18 gadi). Tāpat vairāk nekā 40 specializētos 40 stunduursos iesaistījušies 1150 skolotāji un vecāki.

Kopsavilkums un atziņas Latvijas kontekstam

Starptautiskā analīze rāda, ka UNESCO un SE4FF pieeja varētu viena otru papildināt. UNESCO pieeja var nostiprināt cilvēktiesību un veselības aspektus, savukārt SE4FF pievieno ētikas un ģimenes vērtību dimensiju. Projekta izvērtēšanas instruments piedāvā praktisku un mērāmu ceļu, kā vērtības integrēt mācību materiālos, savukārt UNESCO vadlīniju analīze uzrāda virzienu līdzsvarotākai pieejai. Labās prakses piemēri (TeenSTAR, MFM) apliecina, ka vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu iespējams ieviest praktiski un efektīvi, ja tiek nodrošināta vecāku līdzdalība, kā arī skolas un ģimenes dialogs. Šīs atziņas veido pamatu turpmākajai SE4FF ieviešanai Latvijā.

2 EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS

Dzimumaudzināšanas izpratne un vajadzības Latvijas izglītības sistēmā

Pētījuma mērķis un metodoloģija

Empīriskais pētījums “Izpratne par ģimenes veidošanas vērtībām un tikumos balstītu dzimumaudzināšanu Latvijas izglītības sistēmā” projektā veikts, lai padziļināti izzinātu sabiedrības izpratni par ģimenes vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas principiem un tās īstenošanas priekšnoteikumiem Latvijas skolās. Pētījuma mērķis – noskaidrot, kā vecāki, skolotāji un topošie skolotāji vērtē ģimenes vērtību nozīmi, dažādas dzimumaudzināšanas pieejas un to ieviešanas iespējas praksē. Šīs sadaļas saturs plašāk izklāstīts projekta prezentācijās (Atstāja *et al.*, 2025; Maslo *et al.*, 2025).

Pētījumā izmantota jaukta metode (kombinēta kvantitatīvā un kvalitatīvā pieeja). Kvantitatīvie dati iegūti ar tiešsaistes anketu, kas ietvēra astoņas tematiskās sadaļas un demogrāfiskos jautājumus. Anketā bija iekļauti slēgti un atvērti jautājumi, ļaujot apvienot statistiski izmērāmu informāciju ar respondentu pieredzes un vērtību skaidrojumiem. Datu apstrādē izmantota aprakstošā statistika un salīdzinošā analīze (χ^2 un dispersijas testi). Kvalitatīvās atbildes tika kodētas un sagrupētas tēmās, identificējot galvenos jēdzienus un to biežumu.

Datu vākšana notika 2025. gada pavasarī. Kopumā iegūtas 1198 anketas no visiem Latvijas reģioniem, nodrošinot plašu pārklājumu. Dalība bija brīvprātīga un anonīma; respondentiem sniegta informācija par mērķi, datu izmantošanu un tiesībām izstāties jebkurā brīdī. Datu apstrāde veikta saskaņā ar personas datu aizsardzības un labas pētniecības prakses principiem.

Respondentu raksturojums. Pētījumā piedalījās 1198 respondenti – dažādu sociālo grupu pārstāvji (vecāki, skolotāji, studenti un arī personas, kuras vienlaikus ieņem vairākas no šīm lomām).

- Dzimuma sadalījums: sievietes – 89 %, kas raksturo tēmu kā tradicionāli sieviešu aktīvāk pārstāvētu jomu.
- Vecums: dominē 30–44 gadu vecuma grupa (apmēram puse no visiem respondentiem), kas atbilst intensīvam ģimenes veidošanas un bērnu audzināšanas posmam.
- Reģioni: lielākā daļa no Rīgas un Pierīgas (≈ 56 %), pārējie reģioni ir pārstāvēti, nodrošinot teritorijas līdzsvaru.

- Lomas: lielākā grupa – vecāki (> 60 %, t. sk. kombinācijās ar skolotāja vai studenta statusu); skolotāji – ap 20 %, studenti – nedaudz virs 6 %.

Šāds sadalījums atbilst pētījuma mērķim – tas ļauj salīdzināt ģimeņu, izglītības profesionāļu un topošo pedagogu viedokļus. Pētījums nodrošina plašu sabiedrības skatījumu uz ģimenes vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas jautājumiem. Tas atspoguļo Latvijas sabiedrības demogrāfisko struktūru un dažādo pieredzi izglītības, ģimenes un sabiedrības vērtību kontekstā, kas ļauj analizēt ne tikai vispārējās tendences, bet arī atšķirības starp grupām.

Rezultāti

Kvantitatīvās analīzes rezultāti

Ģimenes vērtību nozīmīgums

Atbildes norāda uz kopīgu izpratni: ģimene tiek uzskatīta par nozīmīgāko sabiedrības pamatvērtību. Vairāk nekā 90 % aptaujāto par laimīgas ģimenes pazīmēm min cieņu, mīlestību un uzticēšanos; stabilitāte, veselums un atvērtība dzīvībai tiek saistītas ar attiecību ilgtspēju. Visi septiņi anketā ietvertie vērtību principi novērtēti augstu (vidēji > 4,5 sešu punktu skalā), kas norāda uz kopīgu izpratni par ģimenes nozīmi kā emocionālu un morālu balstu. Reģionālās atšķirības ir nelielas: Latgalē vērtējumi ir visaugstākie, Rīgā – nedaudz zemāki, taču tendence vienāda visās grupās. Skolotāji un vecāki biežāk izceļ mīlestību un uzticību, savukārt studenti – savstarpējo cieņu un emocionālo atbalstu (sk. 2. attēlu).

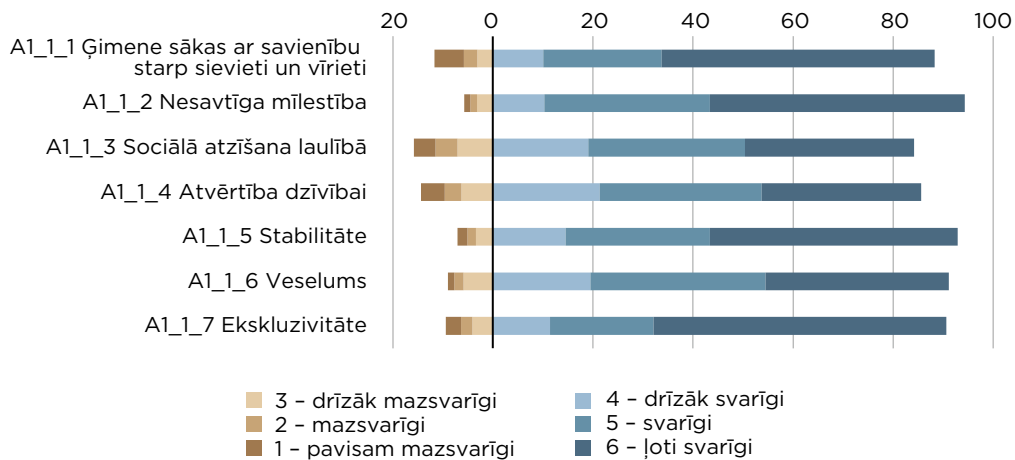
Izpratne par tikumisko dzimumaudzināšanu

Tikumiskā dzimumaudzināšana visbiežāk tiek saistīta ar cieņu, morālajām normām un attiecību kultūru. Aptuveni divas trešdaļas respondentu jēdzienu vērtē pozitīvi, uzsverot sasaisti ar vērtībām un ētikas principiem. Dominē atslēgvārdi: “cieņa pret sevi un otru”, “atbildība par rīcību”, “pareiza attiecību veidošana starp sievieti un vīrieti”. Apmēram desmitā daļa pauž neitrālu vai skeptisku attieksmi (biežāk gados jaunāki respondenti), akcentējot nepieciešamību pielāgot pieeju laikmetīgajam kontekstam.

Dzimumaudzināšanas pieejas skolās

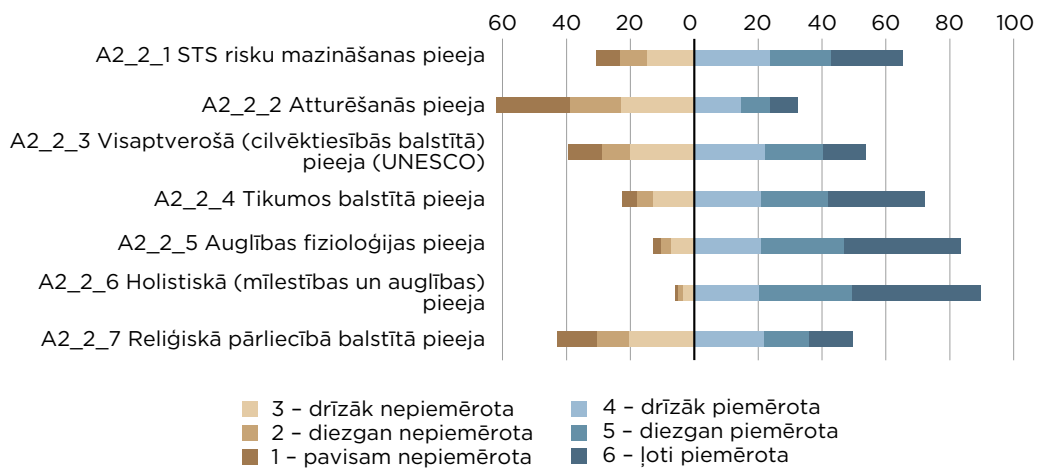
Salīdzinot septiņas pieejas, visaugstāk novērtētas holistiskā (integrēta mīlestības un auglības) pieeja un auglības fizioloģijas pieeja (vidējais > 5 no 6). Tikumiskā pieeja novērtēta diezgan augstu, to saistot ar Latvijas kultūras un ģimenes vērtībām. Riska mazināšanas un UNESCO visaptverošā (CSE) pieeja vērtētas zemāk, jo tās biežāk saistās ar bioloģisku vai veselības tematiku, nevis vērtību audzināšanu. Rezultāti norāda uz sabiedrības vēlmi pēc līdzsvara starp zinātniski pamatotu un vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu (sk. 3. attēlu).

**Cik svarīgi, izglītojot jauniešus dzimumaudzināšanas jomā,
būtu ietvert šādus principus un vērtības?**

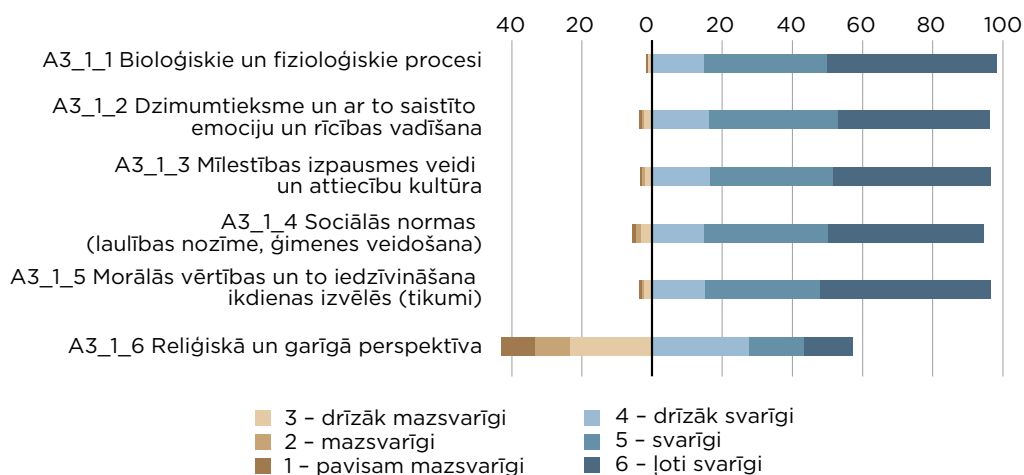
2. attēls. Ģimenes vērtību nozīmīgums

Kā Jūs vērtējat šo pieeju piemērotību izmantošanai dzimumaudzināšanā skolās?

3. attēls. Dzimumaudzināšanas pieejas skolās

Cik svarīgi ir dzimumaudzināšanā iekļaut šīs tēmas?

4. attēls. Dzimumaudzināšanas saturs un tēmas

Dzimumaudzināšanas saturs un tēmas

Par nozīmīgākajām tēmām atzīti bioloģiskie un fizioloģiskie procesi, attiecību kultūra, mīlestības izpausmes un morālo vērtību iedzīvināšana ikdienas izvēlēs. Gandrīz 80 % uzsver cieņu, atbildību un emocionālo inteliģenci. Reliģiskās perspektīvas nozīme vērtēta zemāk, tomēr apmēram trešdaļa respondentu atbalsta tās iekļaušanu saturā (sk. 4. attēlu).

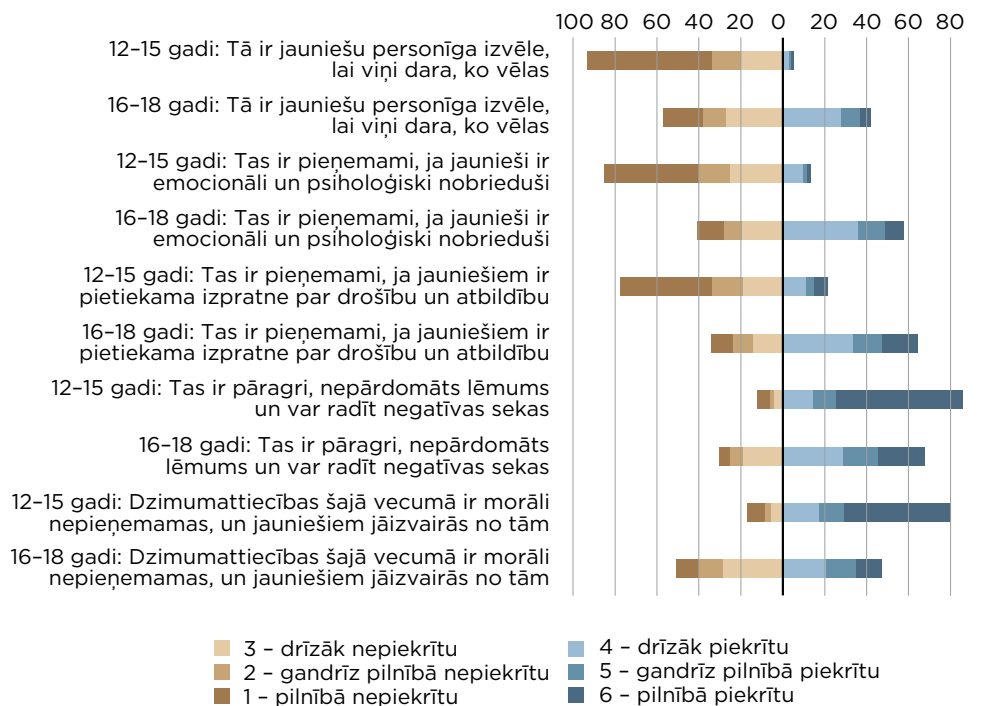
Attieksme pret dzimumattiecību uzsākšanu un morāles aspektiem

Lielākā daļa respondentu nepiekrīt, ka dzimumattiecību uzsākšana 12–15 gadu vecumā būtu pieņemama; vairāk nekā trīs ceturtdaļas to uzskata par pāragru un emocionāli riskantu. Savukārt, runājot par 16–18 gadu vecuma posmu, viedokļi dalās, tomēr dominē uzskats, ka šajā periodā nepieciešams pietiekams briedums un atbildība. Respondenti atbalsta atklātas sarunas, taču ar cieņu pret jaunieša personisko attīstību un vērtībām (sk. 5. attēlu).

Skolas un vecāku sadarbība

Dati apliecina lielu vienprātību par skolas un ģimenes sadarbības nozīmi. Biežākais viedoklis: par dzimumaudzināšanu jārunā gan skolā, gan ģimenē, savstarpēji papildinot vienu otru. Nereti tiek piedāvāta funkciju sadale: skola sniedz zinātnisko un fizioloģisko pamatojumu, ģimene – morālos orientierus. Aptuveni 10 % respondentu uzskata, ka skolai jābūt aktīvākai vecāku iedrošināšanā un metodiskā atbalsta sniegšanā.

Cik lielā mērā piekrītat šiem apgalvojumiem par dzimumattiecību uzsākšanu skolas vecumā (nepilngadīgiem savā starpā)?

5. attēls. Attieksme pret dzimumattiecību uzsākšanu un morāles aspektiem

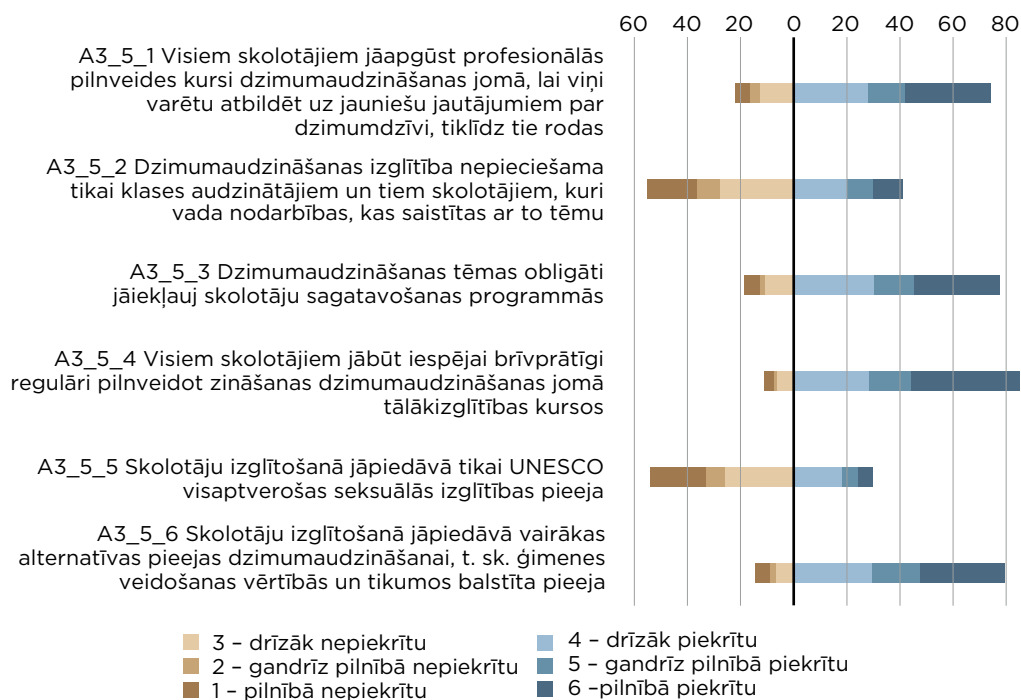
Skolotāju sagatavošana un profesionālā pilnveide

Skolotāju izglītošana ir viens no galvenajiem priekšnoteikumiem kvalitatīvai dzimumaudzināšanas īstenošanai. Visplašāko atbalstu saņem ideja par regulārām, brīvprātīgām profesionālās pilnveides programmām visiem pedagogiem. Vairāk nekā 60 % respondentu uzskata, ka ģimenes vērtībās balstīta pieeja jāintegrē skolotāju sagatavošanas programmās augstskolās. Kritiski tiek vērtēta vienas “visaptverošas” pieejas monopolizēšana; sabiedrība atbalsta vairāku alternatīvu līdzāspastāvēšanu (sk. 6. attēlu).

Priekšnoteikumi un vajadzības dzimumaudzināšanas pieejas ieviešanai

Par būtiskāko priekšnoteikumu vairāk nekā trīs ceturtdaļas respondentu min pedagogisko materiālu pieejamību skolām un ģimenēm. Nozīmīgi ir arī informatīvie resursi, skolotāju kursi un konsultantu pieejamība izglītības iestādēs. Vecāki īpaši uzsver praktiskus palīg līdzekļus sarunām ar bērniem; skolotāji – metodiskās vadlīnijas un profesionālu atbalstu (sk. 7. attēlu).

Cik lielā mērā piekrītat šiem apgalvojumiem par skolotāju izglītošanu dzimumaudzināšanas jomā?

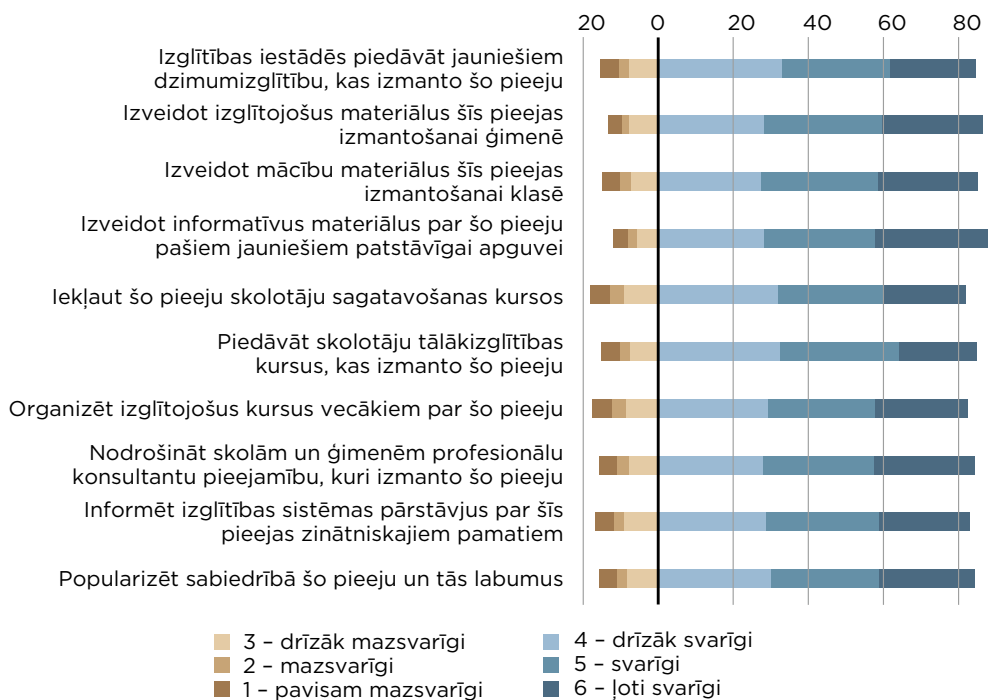

6. attēls. Aptaujas rezultāti par skolotāju izglītošanu dzimumaudzināšanas jomā

Kopsavilkums par kvantitatīvajiem rezultātiem

Kvantitatīvie dati rāda stabilu atbalstu ģimenes vērtībās balstītai dzimumaudzināšanai un līdzsvara vajadzību starp vērtību audzināšanu un zinātniski pamatotu informāciju. Sabiedrības gaidas konsekventi vērstas uz to, lai dzimumaudzināšana veicinātu ne tikai zināšanas, bet arī attieksmi un tikumus. Kvantitatīvie rezultāti sniedz kopainu par sabiedrības vērtībām un attieksmi, savukārt kvalitatīvie rezultāti, kas apkopoti nākamajā sadaļā, ļauj iedziļināties šajās tendencēs, atklājot argumentus, pieredzes un emocijas, kas slēpjas aiz statistiskajiem rādītājiem.

Cik svarīgas minētās darbības un vajadzības, lai ieviestu Latvijas izglītības sistēmā dzimumaudzināšanas pieeju, kas ietver ģimenes veidošanas vērtības?

7. attēls. Aptaujas rezultāti par vajadzībām Latvijas izglītības sistēmā

Kvalitatīvās analīzes rezultāti

Kvalitatīvā pētījuma daļa tika veikta, analizējot atbildes uz anketas atvērtajiem jautājumiem. Analīzes mērķis bija padziļināti izprast, kā respondenti skaidro ģimenes vērtības, tikumiskās dzimumaudzināšanas nozīmi un dažādu iesaistīto pušu lomas. Satura analīzē tika identificētas sešas galvenās tematiskās grupas.

Ģimenes vērtības un laimīgas ģimenes raksturojums

Visbiežāk minētās vērtības, kas raksturo laimīgu un funkcionālu ģimeni, bija cieņa, mīlestība un uzticēšanās. Šie jēdzieni dominēja vairāk nekā trešdaļā visu atbilžu. Respondenti bieži minēja arī savstarpēju atbalstu, godīgumu un spēju piedot. Daudzi norādīja, ka “bez cieņas un uzticības ģimene nevar pastāvēt” vai ka “mīlestība un cieņa ir pamats visām pārējām vērtībām”. Šīs atbildes liecina par vienotu izpratni, ka emocionālais un morālais klimats ģimenē tiek uztverts kā galvenais tās stipruma un stabilitātes avots.

Izpratne par tikumisko dzimumaudzināšanu

Jautājumā par tikumiskās dzimumaudzināšanas nozīmi respondenti visbiežāk to saistīja ar cieņu, ētiku un morāles normām. Biežāk lietotie izteikumi bija “cieņa pret pretējo dzimumu”, “cieņa pret ķermeni” un “cieņa vienam pret otru”. Kā raksta kāds respondents: “Tikumiskā dzimumaudzināšana māca ne tikai par ķermeni un attiecībām, bet arī par pareizu rīcību, pašcieņu un cieņu pret citiem.” Daudzi respondenti uzsvēra, ka šādai pieejai jābalstās atbildībā, nevis aizliegumos un ka dzimumaudzināšana nav tikai bioloģiska informācija, bet arī vērtību un attiecību audzināšana. Lielā daļa atbilžu atklāj arī tradicionālu skatījumu – “vīrietis un sieviete veido ģimeni”, tomēr daži respondenti uzsvēra arī individuālās brīvības un izvēles aspektus.

Skolas un vecāku sadarbība dzimumaudzināšanā

Lielākā daļa respondentu uzsvēra, ka efektīva dzimumaudzināšana iespējama, tikai skolai un ģimenei sadarbojoties. Dominējošais uzskats bija “vajadzīga abu pušu sadarbība”, kas bieži tika papildināts ar ideju par funkciju sadali – “skola sniedz zinātnisko pamatojumu, ģimene – morālos orientierus”. Daži uzskatīja, ka skolai jāuzņemas lielāka iniciatīva un jāiedrošina vecāki runāt ar bērniem par šīm tēmām, jo “ne visi vecāki tam ir gatavi”. Savukārt citi norādīja, ka morālie un emocionālie aspekti jāatstāj ģimenes pārziņā, lai izvairītos no pārmērīgas vienas vērtību sistēmas uzspiešanas.

Vajadzības un priekšnoteikumi

Atbildēs uz jautājumu par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem visbiežāk minēta skolotāju profesionālā pilnveide. Respondenti uzsvēra, ka skolotājiem bieži trūkst zināšanu un pārliecības, lai droši runātu par tikumības un seksualitātes jautājumiem. Kā rakstīja kāds skolotājs: “Ir jāvērtē skolotāju gatavība runāt par šīm tēmām, jo stundā viņš var paust savu personīgo pozīciju, kas ne vienmēr atbilst sabiedrības vērtībām.” Daļa aptaujāto akcentēja arī nepieciešamību pēc metodiskajiem materiāliem skolām un informatīvajiem resursiem vecākiem, lai sarunas par šīm tēmām būtu dabiskas, nevis piespiedu.

Labās prakses piemēri

Atbildes par labās prakses piemēriem bija salīdzinoši ierobežotas. Visbiežāk minētā pozitīvā pieredze bija “atklāts dialogs ar bērniem” un ģimenes sarunas par attiecībām un vērtībām. Daži respondenti pieminēja arī konkrētas iniciatīvas, piemēram, “Džimbas nodarbības bērniem” vai starptautiskās programmas *Virtues Project*, kas veicina tikumu audzināšanu. Vairāki dalībnieki atzina, ka viņu personīgajā pieredzē šādu labu piemēru bijis maz vai tie vispār nav bijuši.

Citi komentāri un ieteikumi

Pēdējais jautājums sniedza ieskatu sabiedrības daudzveidīgos viedokļos. Daļa respondentu uzsvēra nepieciešamību “vairāk runāt ar bērniem un jauniešiem par šīm tēmām”, īpaši par dzimuma lomām un atbildību. Citi akcentēja riskus, kas saistīti ar pārlieku moralizējošu vai ideoloģiski šauru pieeju. Daži komentāri atspoguļo satraukumu par pārlieku brīvu seksualitātes interpretāciju sabiedrībā, bet citi – par pārāk konservatīviem vērtību akcentiem. Kopumā šie viedokļi parāda, ka sabiedrībā līdzās pastāv gan tradicionāla, gan liberālāka izpratne par ģimenes vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu.

Tematiskās atziņas un diskusija

Kvalitatīvā analīze apstiprina kvantitatīvajos datos novēroto: sabiedrībā valda kopīga pārliecība, ka ģimene ir vērtību pamats un ka dzimumaudzināšana jāveido, balstoties cieņā, atbildībā un savstarpējā sapratnē. Vienlaikus atklājas nianšes, kas kvantitatīvos rādītājos nebija redzamas.

1. “Cieņa” ir pamata jēdziens, kas vieno gan ģimenes vērtību izpratni, gan dzimumaudzināšanas skatījumu. Tā ietver cieņu pret otru dzimumu, pret sevi un savu ķermeni.
2. Redzams skaidrs līdzsvara meklējums starp tradicionālajām vērtībām un mūsdienīgu izpratni par individuālo brīvību. Daļa respondentu pauž konservatīvu nostāju, uzsverot, ka dzimumaudzināšanai jābalstās laulības un tradicionālās ģimenes ideālā, savukārt citi akcentē individuālās izvēles brīvību, pašcieņu un iekļaujošas izglītības nozīmi.
3. Skolotāju un vecāku lomu uztvere liecina par sabiedrības gatavību kopīgai atbildībai – par efektīvāko pieeju tiek uzskatīta nevis viena institūcija, bet abu sadarbība. Šī ideja saskan ar projekta mērķi – veidot ģimenes vērtībās balstītu, starpinstitucionālu un sabiedrībā atbalstītu dzimumaudzināšanas modeli.
4. Atklājās būtiska nepieciešamība pēc praktiskiem atbalsta mehānismiem – skolotāju profesionālās pilnveides, mācību materiāliem un konsultatīvajiem resursiem. Šie aspekti uzskatāmi par stratēģiskiem priekšnosacījumiem ilgtspējīgai pieejas ieviešanai izglītības sistēmā.

Kopumā kvalitatīvā analīze papildina un padziļina kvantitatīvo rezultātu kopainu, apliecinot, ka sabiedrībā pastāv gan vienots vērtību pamats, gan arī atšķirīgi skatījumi uz to, kā šīs vērtības jāīsteno.

Secinājumi

Empīriskais pētījums sniedz visaptverošu priekšstatu par sabiedrības izpratni, vērtībām un attieksmi, kas saistītas ar ģimenes vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu Latvijas izglītības sistēmā. Kvantitatīvie dati atklāja stabilu atbalstu šai veseluma

pieejai un uzsvēra nepieciešamību pēc līdzsvara starp zinātniski pamatotu informāciju un vērtību audzināšanu. Savukārt kvalitatīvā analīze ļāva iedziļināties šo vērtību interpretācijā, atklājot sabiedrības argumentus, pieredzi un cerības attiecībā uz dzimumaudzināšanas saturu un īstenošanas formām. Rezultāti liecina, ka dzimumaudzināšana tiek uztverta ne tikai kā zināšanu pārraides process, bet arī kā vērtību audzināšanas un attiecību kultūras veidošanas instruments. Respondenti konsekventi uzsver cieņu, mīlestību, atbildību un uzticēšanos kā galvenās vērtības, kurām jābūt šīs pieejas centrā. Vienlaikus pētījums parāda sabiedrības gatavību ciešākai sadarbībai starp skolu un ģimeni, kā arī nepieciešamību pēc skolotāju profesionālās pilnveides un atbalsta mehānismiem.

Empīriskie dati apstiprina, ka ģimenes vērtībās balstīta dzimumaudzināšana ir iespējama tikai tad, ja tā tiek integrēta plašākā izglītības un sabiedrības attīstības kontekstā – savstarpējā sadarbībā, uzticībā un vienotā izpratnē par vērtību nozīmi cilvēka personības veidošanā. Šie secinājumi var kalpot par pamatu turpmākajai analīzei un diskusijai par teorētiskajiem pamatiem, vērtību izpratni un kontekstu.

NOBEIGUMA SECINĀJUMI UN IETEIKUMI RĪCĪBPOLITIKAI

Šajā ziņojumā apkopotie rezultāti sniedz visaptverošu skatījumu uz holistiskas (integrētas), ģimenes veidošanas vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas (SE4FF) attīstības iespējām Latvijas izglītības sistēmā. Teorētiskā analīze un empīriskais pētījums apliecina, ka sabiedrībā pastāv vajadzība pēc dzimumaudzināšanas pieejas, kas apvieno zinātnisku pamatotību, vērtībās balstītu skatījumu un starpdisciplināru sadarbību starp skolu, ģimeni un sabiedrību.

Pētījuma rezultāti apliecina, ka holistiska (integrēta) ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana veicina ne tikai jauniešu zināšanas par seksualitāti un veselību, bet arī viņu emocionālo pratību, atbildību un spēju veidot cieņpilnas attiecības. Līdz ar to turpmāko izglītības politikas un prakses attīstību vēlams virzīt holistiskās (integrētas), ētiskās un kultūrsensitīvās veseluma pieejas virzienā, kas stiprinātu ģimenes veidošanas prasības kā sabiedrības pamatvērtības nozīmi.

I. Secinājumi

- 1. Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas pieeja atbilst Latvijas sabiedrības gaidām.** Gan empīriskie dati, gan starptautiskās prakses analīze rāda, ka sabiedrība atbalsta dzimumaudzināšanu, kas apvieno zinātniski pamatotu informāciju ar ētiskām, emocionālām un ģimenes vērtībām. Cieņa, mīlestība un atbildība ir vērtības, kuras sabiedrībā tiek uzskatītas par pamatvērtībām.
- 2. Latvijas izglītības sistēmā nepieciešama integrēta un strukturēta koncepcija dzimumaudzināšanas jautājumiem.** Šobrīd dzimumaudzināšana tiek īstenota fragmentāri – dažādos mācību priekšmetos un ārpus formālās izglītības. Holistiska (integrēta) un starpdisciplināra pieeja, kas sasaista bioloģiskos, emocionālos, sociālos un ētiskos aspektus, nodrošinātu konsekveni un kvalitāti.
- 3. Skolotājiem nepieciešams profesionāls un metodisks atbalsts, lai īstenotu šo dzimumaudzināšanas pieeju.** Vairākums pedagogu vēlas un būtu gatavi runāt par šīm tēmām no šādas perspektīvas, taču trūkst vienotu metodisko vadlīniju, mācību resursu un praktisko rīku drošai, cieņpilnai sarunai ar skolēniem.
- 4. Skolas un ģimenes sadarbība ir izšķirošs faktors veiksmīgai dzimumaudzināšanai.** Pētījuma dalībnieki konsekventi uzsvēra, ka efektīva dzimumaudzināšana iespējama, tikai sadarbojoties skolai un vecākiem. Skola nodrošina zinātnisko un izglītojošo dimensiju, bet ģimene – morālo un emocionālo pamatu.

5. **Sabiedrībā novērojama vērtību daudzveidība, kas akcentē nepieciešamību pēc kultūrsensitīvas pieejas.** Daļa sabiedrības pauž tradicionālu skatījumu uz ģimeni un seksualitāti, citi – iekļaujošu un liberālāku interpretāciju. Tāpēc mācību saturs jāveido un jāīsteno ar cieņu pret dažādību un saskaņā ar katras ģimenes izvēlēm, vienlaikus saglabājot vērtībās balstītu kodolu.
6. **Normatīvā un stratēģiskā vide rada iespējas jaunai politikas pieejai.** Latvijas normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti (piem., Nacionālais attīstības plāns 2021–2027) uzsver ģimenes stiprināšanu, vērtībās balstītu audzināšanu un veselīgu dzīvesveidu – tas veido labvēlīgu pamatu SE4FF sistēmiskai ieviešanai.
7. **Starptautiskā pieredze apstiprina holistiskas (integrētas) dzimumaudzināšanas veseluma pieejas efektivitāti.** Ziemeļeiropas valstīs dzimumaudzināšana tiek veiksmīgi īstenota, ja tā ietver gan veselības pratību, gan emocionālo un ētisko attīstību, sasaistot to ar ģimenes un sabiedrības vērtībām.

II. Ieteikumi rīcībpolitikai

1. Normatīvais un stratēģiskais ietvars

- 1.1. **Iekļaut integrētu, holistisku dzimumaudzināšanas pieeju izglītības politikas plānošanas dokumentos, balstoties uz SE4FF koncepciju.** Formulēt SE4FF kā vienu no ilgtspējīgas un ētiskas izglītības pilāriem, sasaistot to ar Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam (Saeima, 2020) un Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam (Ministru kabinets, 2021).
- 1.2. **Izstrādāt vadlīnijas par integrētas, holistiskas dzimumaudzināšanas īstenošanu.** Noteikt pamatprincipus, satura komponentus un atbildības sadalījumu starp izglītības līmeņiem, nodrošinot metodisku saskaņotību un skaidri definētus kvalitātes kritērijus.
- 1.3. **Integrēt ģimenes veidošanas vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu valsts izglītības standartos kā starpdisciplināru jomu.** Tā vietā, lai to īstenotu konkrētos mācību priekšmetos, veidot vienotu tematisko līniju, kas sasaista bioloģiskos, sociālos, emocionālos un ētiskos aspektus visā mācību procesā.

2. Izglītības saturs un pedagoģiskie materiāli

- 2.1. **Izstrādāt vērtībās balstītus, vecumposmam atbilstīgus mācību materiālus.** Materiālos jāapvieno zinātniski pamatota informācija ar attiecību kultūras, emocionālās pratības un tikumiskās attīstības aspektiem.
- 2.2. **Veidot vienotu SE4FF digitālo resursu platformu skolotājiem un vecākiem.** Platformā apkopot mācību un metodiskos materiālus, video lekcijas,

diskusiju scenārijus un piemērus no Latvijas un starptautiskās prakses, kas sekmēs SE4FF īstenošanu.

- 2.3. Regulāri atjaunot SE4FF saturu saskaņā ar pētniecības datiem.** Izveidot mehānismu, kas nodrošina saikni starp akadēmiskajiem pētījumiem un dzimumaudzināšanas satura pilnveidi, lai mācību materiāli atspoguļotu aktuālās zināšanas un sabiedrības vajadzības.

3. Pedagogu sagatavošana un profesionālā pilnveide

- 3.1. Integrēt SE4FF tematus pedagogu sagatavošanas programmās.** Iekļaut moduļus par ģimenes veidošanas vērtībās balstītu dzimumaudzināšanu, emocionālo pratību un ētisko spriestspēju, nodrošinot nākamo skolotāju kompetenci šajās tēmās.
- 3.2. Izveidot profesionālās pilnveides kursus skolotājiem SE4FF jomā.** Piedāvāt brīvprātīgas, praksē balstītas tālākizglītības iespējas ar reāliem un jēgpilniem mācību piemēriem un drošas sarunas vadīšanas prasmēm, īpaši par sensitīvām tēmām.
- 3.3. Izveidot konsultatīvo atbalsta tīklu skolām.** Veidot reģionālo konsultantu sistēmu, kas sniedz skolām specializētu metodisko un psiholoģisko palīdzību SE4FF ieviešanā.

4. Skolas un ģimenes sadarbība

- 4.1. Veicināt vecāku līdzdalību mācību procesā dzimumaudzināšanas jautājumos.** Ieteicams skolās organizēt tematiskus vakarus, darbnīcas vai diskusijas par ģimenes vērtībām un veselīgu attiecību kultūru, stiprinot skolas un ģimenes uzticību SE4FF jomā.
- 4.2. Izstrādāt vadlīnijas par efektīvu komunikāciju starp skolām un vecākiem.** Skolotājiem nepieciešams metodisks atbalsts, lai veidotu sarunas ar vecākiem par skolēnu vērtību veicināšanu un dzimumaudzināšanu, īpaši akcentējot SE4FF pieejas nepieciešamību.
- 4.3. Iesaistīt pašvaldības un NVO kopienas līmeņa sadarbībā.** Pašvaldību līmenī veicināt kopīgus projektus un izglītības iespējas, kuros apvienoti izglītības, veselības un sociālās jomas profesionāļi, kas pārzina SE4FF pamatprincipus.

5. Sabiedrības izglītošana un līdzdalība

- 5.1. Organizēt publiskas informatīvas kampaņas par vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas nozīmi ģimenes veidošanā.** Informēt sabiedrību par šīs pieejas ieguvumiem saistībā ar jauniešu attīstību, emocionālo labklājību un sabiedrības saliedētību.

5.2. Veidot sadarbību ar medijiem un digitālajām platformām. Izstrādāt informatīvus materiālus un diskusiju formātus, kas palīdzētu sabiedrībai izprast un atbalstīt SE4FF pieeju dzimumaudzināšanā.

5.3. Veicināt turpmāku pētniecību un starptautisko sadarbību SE4FF jomā. Atbalstīt starptautiskus pētījumus, pieredzes apmaiņu un kopīgu programmu izstrādi ar citām valstīm, kas īsteno līdzīgas iniciatīvas.

Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas dzimumaudzināšanas integrācija Latvijas izglītības sistēmā ir ieguldījums sabiedrības emocionālajā un sociālajā labklājībā, kā arī demogrāfiskajā noturībā. Projekta rezultāti apliecina, ka SE4FF veseluma pieeja ir sabiedrības vērtībām atbilstīga, zinātniski pamatota un ilgtspējīga. Tās īstenošana prasa saskaņotu politiku, profesionālu atbalstu skolotājiem un skaidru sadarbību starp skolu, ģimeni un sabiedrību kopumā.

Avoti un izmantotā literatūra

- Ascend. (2023). Sexual Risk Avoidance Education: What You Need to Know. <https://weascend.org/resource/sexual-risk-avoidance-education-what-you-need-to-know/>
- Atstāja, D., & Fernández González, M. J. (2025). Sexuality education for family formation in Latvia: parents' teachers' and future teachers' beliefs. *Proceedings ICERI 2025*, 9–12.11.2025, Sevilla (Spain), 2032–2038. <https://doi.org/10.21125/iceri.2025.0717> <https://ej.uz/atstaja-fernandez-2025>
- Atstāja, Dz., Dene, L., Surikova, S. & Fernández González, M. J. (2025). Izpratne par ģimenes veidošanas vērtībām un tikumos balstītu dzimumaudzināšanu Latvijas izglītības sistēmā. Pētījuma aptaujas kvantitatīvo rezultātu apkopojums. https://www.aretel.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/pzi/ARETE/Gimenes_Pratiba/Zinojumi/2_-_Aptaujas_rezultatu_prezentacija_SS.pdf
- Atstāja, D., Fernández González, M. J., & Kuzmina, J. (2025). Researching sexuality education for family formation in Latvia: Questionnaire design and validity. In: L. Daniela (2025). *Human, technologies and quality of education – 2025. Proceedings of scientific papers*, 680–695. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://doi.org/10.22364/htqe.2025.49>
- Braeken, D., Shand, T., & de Silva, U. (2010). IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE). https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_framework_for_comprehensive_sexuality_education.pdf
- Chen, Y., Kubzansky, L. D., & VanderWeele, T. J. (2019). Parental warmth and flourishing in mid-life. *Social Science & Medicine*, 220, 65–72. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.10.026>
- Čikste-Rūtenfelde, A. (1927). Vai nepieciešami ar bērniem runāt par dzimuma dzīvi? *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 01.12.1927., 461–473. <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/2166066.pdf>
- Department of Health & Human Services. (2018). *Preventing Sexual Transmission of HIV*. <https://www.hiv.gov/hiv-basics/hiv-prevention/reducing-sexual-risk/preventing-sexual-transmission-of-hiv>
- Fernández González, M. J. & Polencs, K. (2025a). Exploring diverse approaches for sexuality education based on virtues and family formation in the age of UNESCO's comprehensive sexual education. *Abstract at the ECER 2025 International conference "Charting the Way Forward: Education, Research, Potentials and Perspectives"* Belgrade, September 9–12. <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/30/contribution/61866>
- Fernández González, M. J. & Polencs, K. (2025b). UNESCO dzimumaudzināšanas vadlīniju izvērtēšana no ģimenes veidošanas vērtību perspektīvas. Latvijas Universitāte. <https://ej.uz/unesco-vadliniju-izvertesana>
- Fernández González, M. J. (2024). Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta dzimumaudzināšana: Teorētiskais ietvars (*kopsavilkums*). Latvijas Universitāte. <https://ej.uz/gimenesveidošana-koncepcija>, <https://www.aretel.lv/gimenes-pratiba/ideju-laboratorija/>
- Fernández González, M. J. (2025a). *Ģimenes veidošanas vērtībās balstītas holistiskās dzimumaudzināšanas principi*. Latvijas Universitāte. <https://ej.uz/holistiska-dzimumaudzinana>, <https://www.aretel.lv/gimenes-pratiba/ideju-laboratorija/>
- Fernández González, M. J. (2025b). *Tikumiskā raksturā balstīta dzimumaudzināšana*. Latvijas Universitāte. <https://ej.uz/tikumiska-dzimumaudzinana>, <https://www.aretel.lv/gimenes-pratiba/ideju-laboratorija/>

Fernández González, M. J., Surikova, S., Dene, L., & Lapiņa, K. (2025). *Pētījums par Latvijā pieejamo mācību un informatīvi izglītojošo materiālu vērtību orientācijas atbilstību projekta "Ģimenes veidošanas vērtībās balstīta tikumiskās dzimumaudzināšanas veicināšana Latvijas izglītības sistēmā" konceptuālajai pieejai. Pētījuma ziņojums*. Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts. https://www.arete.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/pzi/ARETE/Gimenes_Pratika/Zinojumi/ZINOJUMS_06.08.2025_SS.pdf

Girgis, S., Anderson, R. T., & George, R. (2020). *What is marriage? Man and woman: A defence*. Encounter Books.

Goldberg, J. S., & Carlson, M. J. (2014). Parents' relationship quality and children's behavior in stable married and cohabiting families. *Journal of Marriage and Family*, 76 (4), 762–777. <https://doi.org/10.1111/jomf.12120>

Grinberga, D. (2022). *Jauniešu uzskati par ģimenes jēdzienu. Padziļināto interviju kopsavilkums*. Papardes zieds. <https://papardeszieds.lv/wp-content/uploads/2022/12/Gimenes-jedziena-petijums-PZ-2022.pdf>

Grinberga, D. (2023). *Jauniešu un pusaudžu seksuālā izglītība. Vispārizglītojošo skolu pedagogu pašvērtējums. Padziļināto interviju kopsavilkums*. Papardes zieds. <https://papardeszieds.lv/wp-content/uploads/2023/09/Jauniesu-un-pusaudzu-Seksuala-un-reproduktiva-izglitiba-visparizglitajos-skolu-pedagogu-pasvertejums.pdf>

Hanley, M., & de Irala, J. (2010). *Affirming love, avoiding AIDS: what Africa can teach the West*. National Catholic Bioethics Center.

Hill, S. (2019). *This is your brain on birth control*. Avery.

Kuzmina, I. (2023). Bērnu dzimumaudzināšana – tēma, ar ko pieaugušie netiek galā. *www.lasi.lv*. <https://lasi.lv/latvija-pasaule/sabiedriba/bernu-dzimumaudzinasa-na-tema-ar-ko-pieaugusie-netiek-gala.14134>

Ķivīte-Urtāne, A., Lazdāne, G., Demčenko, K., Gobiņa, I., Isajeva, L., Ivanovs, A., Kezika, S., Kursīte, M., Lībora, I., Miķelsons, A. I., Ozoliņa, K., Penka, E., Rakša, V., Štolcere, I. E., Zīverte, M. L. (2023). *Pētījums par Latvijas iedzīvotāju seksuālās un reprodūktīvās veselības ietekmējošiem faktoriem un paradumiem*. Veselības ministrija. <https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/11/Petijuma-gala-zinojums.pdf>

Liepiņa, M. (1929a). Jauniešu erotika un seksuālā attīstība. *Mūsu Nākotne*, 31.05.1929., 319–325.

Liepiņa, M. (1929b). Jauniešu erotika un seksuālā attīstība. *Mūsu Nākotne*, 28.06.1929., 358–363.

Mackeviča, M. (2024). Pedagogi: Mācību līdzekļu pieejamības problēmas kavē izglītības kvalitātes uzlabošanu. *Skolas Vārds*. <https://www.skolasvards.lv/news/aktuali-25-11-2>

Maynard, R. A., Trenholm, C., Devaney, B., Johnson, A., Clark, M. A., Homrighausen, J., & Kalay, E. (2005). First-Year Impacts of Four Title V, Section 510 Abstinence Education Programs. Mathematica Policy Research. https://www.researchgate.net/publication/237138186_First-Year_Impacts_of_Four_Title_V_Section_510_Abstinence_Education_Programs_Princeton_NJ_Mathematica_Policy_Research

Maslo, I., Mūrnieks, A., Polencs, K., & Fernández González, M. J. (2025). *Izpratne par ģimenes veidošanas vērtībām un tikumos balstītu dzimumaudzināšanu Latvijas izglītības sistēmā. Pētījuma aptaujas kvalitatīvo rezultātu apkopojums*. <https://www.arete.lu.lv/fileadmin/>

[user_upload/lu_portal/projekti/pzi/ARETE/Gimenes_Pratiba/Zinojumi/3_-_Kvalitativas_dalas_rezultati.pdf](#)

Mileiko, I., Kalēja, J., Rudzīte, K., Krastiņa, M., Bulle, E., Baikova, A., Blaus, R., Jurgelāne, S., Skakovska, U., Krūmiņa, A., & Kulberga, L. K. (2016). *Skolotāju skatījums uz izglītības likuma grozījumiem par tikumības mācīšanas ieviešanu skolās*. Latvijas Universitāte. https://papardeszieds.lv/wp-content/uploads/2022/06/Petijums_Tikumiba_Aivita_Putnina_LU.pdf

Ministru kabinets. (2016). Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība (Ministru kabineta noteikumi Nr. 480). *Latvijas Vēstnesis*, 141, 25.07.2016. <https://likumi.lv/ta/id/283735>

Ministru kabinets. (2018). Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem (Ministru kabineta noteikumi Nr. 747). *Latvijas Vēstnesis*, 249, 19.12.2018. <https://likumi.lv/ta/id/303768>

Ministru kabinets. (2019). Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem (Ministru kabineta noteikumi Nr. 416). *Latvijas Vēstnesis*, 197, 27.09.2019. <https://likumi.lv/ta/id/309597>

Ministru kabinets. (2021). Par Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam (Ministru kabineta noteikumi Nr. 436). *Latvijas Vēstnesis*, 124, 01.07.2021. <https://likumi.lv/ta/id/324332>

Mūrnieks, A., Maslo, I., & Fernández González, M. J. (2025). Sexuality education and family formation in Latvian legislation: current and historical perspectives. In: L. Daniela (2025). *Human, technologies and quality of education – 2025. Proceedings of scientific papers*, 465–478. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://doi.org/10.22364/htqe.2025.33>

Obelenienē, B. (2022). *From Birth Control to Self-Awareness and Free Decision Making. A model for the evaluation of comprehensive sexuality education from the perspective of women's health and free informed choice*. The Pontifical University of John Paul II. <https://doi.org/10.15633/9788363241513>

Papardes zieds (2022). *Veselīgas sarunas par TO bez mulsuma, bailēm aizspriedumiem*. Papardes zieds. https://papardeszieds.lv/wp-content/uploads/2022/12/Vecaku_aptauja_20.05.2022.pdf

Parkes, A., Green, M., & Mitchell, K. (2019). Coparenting and parenting pathways from the couple relationship to children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 33 (2), 215–225. <https://doi.org/10.1037/fam0000492>

Pētersons, K. (1933). Vairāk vērības seksuālai audzināšanai. *Nākotnes Spēks*, 01.04.1933., 174–183. <https://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pi|issue:128192>

Polencs, K., & Fernández González, M. J. (2025). Dokumentu analīzes šablons “Dzimumaudzināšanas izglītojošo materiālu izvērtēšanas instruments no ģimenes veidošanas vērtību perspektīvas”. Latvijas Universitāte. <https://ej.uz/dokumentu-analizes-sablons>

Pudule, I., Velika, B., Grīnberga, D., Gobiņa, I., Villeruša, A., Kļaviņa-Makrecka, S., Ozoliņa, K., Bezborodovs, N. (2024). *Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2022.–2023. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences (HBSC Latvija)*. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/21564/download?attachment>

Saeima. (1922). Latvijas Republikas Satversme. *Latvijas Vēstnesis*, 43, 01.07.1993. <https://likumi.lv/ta/id/57980>

- Saeima. (1998). Izglītības likums. *Latvijas Vēstnesis*, 343/344, 17.11.1998. <https://likumi.lv/ta/id/50759>
- Saeima. (1999). Vispārējās izglītības likums. *Latvijas Vēstnesis*, 213/215, 30.06.1999. <https://likumi.lv/ta/id/20243>
- Saeima. (2009). Jaunatnes likums. *Latvijas Vēstnesis*, 82, 28.05.2008. <https://likumi.lv/ta/id/175920>
- Saeima. (2010). *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam "Latvija2030"*. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15129/download?attachment>
- Saeima. (2020). *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam*. <https://www.mk.gov.lv/lv/latvijas-nacionalais-attistibas-plans>
- Students. J. A. (1930). *Ētika*. A. Gulbis.
- UNESCO, UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UN Women, & World Health Organization. (2018). *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach*. UNESCO.
- Upatniece, E. (1931). Dažas piezīmes pie A. Rudīša "Divām pasakām". *Nākotnes Spēks*, 01.01.1931., 1–5.
- Upatniece, E. (1938). Vērtīgi padomi seksuālai audzināšanai. *Rīts*, 16.03.1930., Nr. 75.
- Vasilenko, S. A., & Espinosa-Hernández, G. (2019). Multidimensional profiles of religiosity among adolescents: Associations with sexual behaviors and romantic relationships. *Journal of Research on Adolescence*, 29 (2), 414–428. <https://doi.org/10.1111/jora.12444>
- WHO – World Health Organization. (2020). *Comprehensive sexuality education: Global review*. WHO.

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

gramatas.lu.lv

ISBN 978-9934-36-505-8

